

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ НАУК І СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітній рівень – бакалавр

на тему: **«РЕСУРСНА ДИПЛОМАТІЯ В АФРИЦІ: ЗМАГАННЯ «СХОДУ»
І «ЗАХОДУ» НА ПРИКЛАДІ ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ КОНГО»**

Виконала:

Здобувачка 4 року навчання

Спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Москаленко Ксенія Вікторівна

Керівник

Соловей Галина Сергіївна

кандидат філософських наук,
доцент кафедри міжнародних відносин

КИЇВ 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕСУРСНОЇ ДИПЛОМАТІЇ.....	7
1.1. Поняття та еволюція концепції ресурсної дипломатії.....	7
1.2. Геополітичні конструкти «Сходу» та «Заходу» в сучасних міжнародних відносинах.....	9
1.3. Теоретичні підходи до аналізу міжнародної конкуренції за ресурси.....	12
1.4. Методологія дослідження.....	18
РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЯ «ЗАХОДУ» В ЗМАГАННІ ЗА РЕСУРСИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ КОНГО.....	22
2.1. Ретроспектива «західного» впливу в Демократичній Республіці Конго.....	22
2.2. Сучасна політика «Заходу» щодо Демократичної Республіки Конго.....	25
2.3. Кейс-стаді: боротьба за конголезькі ресурси між «західними» корпораціями.....	35
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ «СХОДУ» В ЗМАГАННІ ЗА РЕСУРСИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ КОНГО.....	42
3.1. Інвестиції Китайської Народної Республіки у видобувну промисловість Демократичної Республіки Конго.....	42
3.2. Залежність Демократичної Республіки Конго від Російської Федерації.....	46
3.3. Взаємозв'язок «східних» стратегій із економікою та політикою Демократичної Республіки Конго.....	49
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54
АНОТАЦІЯ.....	63

ВСТУП

Глобальний перехід на відновлювальну енергетику та зростаючий попит на критичні мінерали – кобальт, мідь, тантал – перетворили африканський континент і, зокрема, Демократичну Республіку Конго, на один із ключових вузлів сучасної геополітичної конкуренції. ДРК зосереджує понад 70% світових запасів кобальту та восьму частину світового виробництва міді, що робить країну незамінним постачальником сировини для акумуляторної промисловості, оборонного сектору та технологій відновлюваної енергетики. Саме ця ресурсна унікальність перетворює конголезький кейс на точку перетину інтересів одразу декількох центрів сили – США, Бельгії, Китаю та Росії, – кожен із яких реалізує власну модель ресурсної дипломатії. У контексті дослідження функціонування сучасної гео економічної конкуренції, ДРК є ідеальним аналітичним кейсом: тут одночасно присутні всі ключові механізми ресурсної дипломатії – від корпоративних концесій і боргових інструментів до військового консультування та інфраструктурних угод. У зв'язку з цим, **актуальність** дослідження постає в потребі аналізу поточних взаємозв'язків зовнішніх акторів із Демократичною Республікою Конго для розуміння засад стратегії України щодо майбутніх дипломатичних зносин із цією країною.

Проблема дослідження полягає у відсутності в сучасній академічній літературі достатнього обсягу комплексного порівняльного аналізу конкуруючих стратегій Сходу та Заходу в конголезькому ресурсному секторі, що унеможливорює повноцінну оцінку того, якою мірою ці стратегії сприяють або перешкоджають реалізації Демократичною Республікою Конго власного ресурсного потенціалу.

Метою роботи є виявлення механізмів та характеру ресурсної дипломатії «східних» (насамперед Китайської Народної Республіки та Російської Федерації) та «західних» (Сполучених Штатів Америки та Бельгії) держав у Демократичній Республіці Конго, а також з'ясування їхньої ролі у формуванні економічної залежності

та подальших перспектив розвитку держави. З огляду на зазначене, *завданням* дослідження є:

- виокремити основні теоретичні підходи до поняття ресурсної дипломатії та визначити її місце в сучасній системі міжнародних відносин;
- з'ясувати особливості формування ресурсної економіки безпосередньо в Демократичній Республіці Конго в контексті наявної в країні колоніальної спадщини та постколоніального розвитку держави;
- виявити ключові інструменти та механізми впливу «західних» держав і корпорацій на ресурсний сектор ДРК;
- з'ясувати особливості впливу «східних» акторів на видобувну промисловість ДРК та їхню участь в економічних та політичних процесах у країні;
- обґрунтувати вплив геоекономічної конкуренції між «східними» та «західними» державами на перспективи економічного розвитку та ресурсної залежності ДРК.

Предмет – ресурсна дипломатія як складова сучасних міжнародних відносин в економічному вимірі в контексті геополітичної конкуренції держав за стратегічні природні ресурси. ***Об'єкт*** дослідження – особливості та механізми реалізації ресурсної дипломатії «східних» та «західних» держав у Демократичній Республіці Конго та її вплив на політичні й економічні процеси в країні.

Опис використаної літератури: серед ключових робіт на тему ресурсної дипломатії в роботі увага була зосереджена значною мірою на праці «The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power» (1991) Деніела Юргіна, у якій він аналізує еволюцію ресурсів як інструменту геополітичного впливу та показує, яким чином нафтова криза 1973 року перетворила ресурси на самостійний механізм великої політики. Натомість, Адам Гохшилд у «King Leopold's Ghost» (1998) досліджує структурні корені ресурсної залежності ДРК, закладені ще в колоніальний період,

і доводить, що механізми вилучення ресурсів змінюють форму імплементації цього виду дипломатії, проте не його логіку. Жорж Нзонгола-Нталаджа у «The Congo from Leopold to Kabila» (2002) прослідковує безперервність ресурсно-дипломатичного взаємозв'язку від колоніалізму до сучасності та характеризує роль зовнішніх акторів у відтворенні конголезької залежності. Луї Де Вітте у «The Assassination of Lumumba» (2001) аналізує, яким чином ресурсно-стратегічний інтерес «Заходу» визначив конкретні дипломатичні рішення в критичний момент конголезької незалежності. Колін Лейтам у «China's Scramble for Africa» (2008) досліджує стратегію КНР на африканському континенті, зокрема в ДРК, та характеризує модель «ресурси в обмін на інфраструктуру» як якісно нову форму залежності. Джон Гаррісон у «Power and Interdependence in the DRC» (2012) застосовує неоліберальну інституціональну рамку до аналізу відносин між ДРК та міжнародними фінансовими організаціями і виявляє межі кооперативної моделі в умовах структурної нерівності. Ніл Ступ та ін. у «More Legislation, More Violence?» (2018) емпірично досліджують ефекти американського законодавства про конфліктні мінерали – зокрема Розділу 1502 Закону Додда-Франка – та встановлюють його контрпродуктивний вплив на рівень насильства у зонах видобутку. Крістіан Лентс у «The Congo Cobalt Mining Crisis» (2021) аналізує сучасну боротьбу за кобальт у ДРК крізь призму конкуренції між китайськими державними корпораціями та «західними» транснаціональними компаніями. Аналітичний центр CSIS у доповіді «Building Critical Minerals Cooperation Between the United States and the DRC» (2025) оцінює стратегічні прорахунки та поточні можливості США в конголезькому мінеральному секторі на тлі китайської експансії. Трансконтинентальний інститут соціальних досліджень у доповіді «The Congolese Fight for Their Own Wealth» (2025) характеризує сучасну ресурсну дипломатію в ДРК як структурне відтворення колоніальних механізмів в нових інституційних формах.

Наукова новизна цього дослідження полягає в тому, що більшість існуючих праць аналізують або стратегію «Заходу», або стратегію Китаю у ДРК ізольовано, тоді як справжня конкурентна динаміка та її вплив на конголезький ресурсний суверенітет можуть бути зрозумілі лише через порівняльний аналіз обох стратегій у єдиній аналітичній рамці. Цю прогалину заповнює запропонована авторська інтегральна шкала залежності ДРК від чотирьох ключових зовнішніх акторів – КНР, США, Бельгії та РФ – як кількісний інструмент порівняльного вимірювання ресурсної залежності, що не має прямих аналогів у наявній академічній літературі з цієї теми.

Структура дослідження: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ РЕСУРСНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

1.1. Поняття та еволюція концепту ресурсної дипломатії

На відміну від окремих знакових понять XX-XXI ст. в міжнародних відносинах, що їх появу зумовила реакція на конкретні історичні події, наприклад, поняття холодної війни або взаємного гарантованого знищення, концепт ресурсної дипломатії еволюціонував поступово, та його розвиток не був спровокований одноосібно одним конкретним прецедентом. Формування концепції ресурсної дипломатії є, насамперед, комплексним результатом еволюції підходів різноманітних акторів до забезпечення доступу до корисних копалин та інших природних ресурсів, адже вони здавна виступали одним із провідних важелів впливу на міжнародній арені. У своєму дослідженні 1975 р., присвяченому економічним аспектам імплементації ресурсної дипломатії, Гутман одним із перших академічно розглядає концепт як засіб управління і використання природних ресурсів для досягнення зовнішньополітичних цілей (Gutman, 1975). Згідно з його визначенням, ресурсна дипломатія включає в себе три основні елементи: економічні, силові та безпекові ігри, за допомогою яких країни використовують ресурси як інструменти для посилення своїх глобальних позиції і впливу. Ключовий елемент у цьому контексті міститься у використанні концепту впливу для тлумачення провідного в цьому дослідженні поняття, оскільки передумови формування ресурсної дипломатії можна простежити ще в період колоніальної експансії європейських держав. Доступ до ресурсів та сировини в цілому був еквівалентним наявності економічної потужності держави, яка, у свою чергу, робила державу могутнішою політично. Разом ці фактори визначали її місце в міжнародній системі, тому фактор колоніальної експансії над територіями, багатими на ресурси, виступав як один із ключових інструментів забезпечення стратегічних інтересів, що відповідає самому поняттю дипломатії. Метрополії тоді розглядали контроль над

джерелами сировини не лише як джерело прибутку, а й як засіб обмеження геополітичних впливу та потенціалу держав-опонентів.

Проте сучасного термінологічного забарвлення концепт ресурсної дипломатії набув внаслідок подій другої половини XX століття, значним поштовхом для чого слугувала діяльність Організації країн-експортерів нафти (далі – ОПЕК) та енергетична криза 1973 року, яка цей процес супроводжувала. Як зазначає Юргін у своїй праці «The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power», саме тоді ресурси остаточно еволюціонували з об'єкту торгівлі на потужну політичну зброю, яку автор називає *recourse weapon*, і яка зрештою стала здатною одноосібно кардинально змінювати вектор руху глобальної політики (Yergin, 1991). Арабські країни-експортери нафти усвідомили важливість ресурсів як окремого важеля впливу у своїх руках під час Війни Судного дня, а нафта перестала бути просто ресурсом і товаром міжнародної торгівлі. Натомість вона стала інструментом тиску та здобула значимість як суверенний інструменталізований елемент, перетворивши ресурси на окремий механізм функціонування великої політики. Актори усвідомили силу ресурсів, наявних у них у розпорядженні. Якщо до моменту нафтової кризи 1973 року світовий ринок нафти контролювали «сім сестер» – провідних «західних» транснаціональних корпорацій, що про них детально розповідає Юргін, – то після кризи контроль поступово почав переходити до національних урядів країн-експортерів (Yergin, 1991). Ресурси перестали бути звичайним товаром, оскільки вони трансформувалися на інструмент забезпечення національного виживання. Це призвело до поступової диверсифікації джерел постачання критичних ресурсів, що, у свою чергу, також пояснює зростання вже сучасного інтересу міжнародних акторів до африканського кобальту як альтернативи залежності від Китаю. До того ж, факт появи нових інституцій у наслідок нафтової кризи на той момент започаткував старт інституціоналізації поняття ресурсної дипломатії.

У постбіполярний період концепція ресурсної дипломатії поступово еволюціонувала під впливом нових викликів, до яких призвела глобалізація. Ці

процеси докорінно змінили структуру сприйняття та архітектуру побудови поняття, оскільки його попередній характер, який був зумовлений суто міждержавною взаємодією, був замінений на складну багаторівневу систему. Як зазначає у своєму фундаментальному дослідженні «The Retreat of the State» Сюзан Стрендж, глобалізація призвела до дифузії влади від держав до ринків. У ресурсних, насамперед, секторах це проявилось в тому, що контроль над родовищами перейшов від державних монополій до приватних конгломератів, які володіють технологіями та капіталом, які не є доступними національним урядам (Strange, 1996). Глобалізація видозмінює сприйняття та важливість імплементації ресурсної дипломатії, оскільки вона стимулювала розвиток високотехнологічних галузей, що, у свою чергу, створило критичну залежність світової економіки від специфічних мінералів – кобальту, літію, танталу. Разом із національними урядами на арену виходять приватні актори у вигляді транснаціональних корпорацій, що їх інтереси глибоко інтегруються в національні безпеки державних суб'єктів, як-от Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу або Китаю. Окрім цього, Дж. Стопфорд у своїй книзі «Rival States, Rival Firms: Competition for World Market Shares» робить акцент на факторі ерозії державного суверенітету, що є ключовим у контексті огляду поняття ресурсної дипломатії в межах глобалізації (Stopford & Strange, 1991). З огляду на зазначене, ТНК часто виступають як посередниками, так, навіть, і ініціаторами міждержавних угод, як це відбулося в 2007-2008 рр. у межах угоди між китайськими державними гігантами Sinohydro та China Railway Group із урядом Демократичної Республіки Конго за моделлю «ресурси в обмін на інфраструктуру» (*Resources-for-Infrastructure*), на що ми детальніше звернемо увагу в розділі 3 (Marysse & Geenen, 2009).

1.2. Геополітичні конструкти «Сходу» та «Заходу» в сучасних міжнародних відносинах

Об'єктивний огляд ресурсної дипломатії в Демократичній Республіці Конго потребує виходу за межі суто географічного детермінізму. У межах цього

дослідження поняття «Сходу» та «Заходу» розглядаються не як сторони світу, а як геополітичні конструкти, за допомогою яких держави позиціонують себе крізь призму принципово різних моделей взаємодії з країнами африканського континенту. Розуміння цих відмінностей слугує, серед іншого, джерелом пояснення самої природи сучасної конкуренції за стратегічну сировину в регіоні Центральної Африки.

Концепція «Заходу» в роботі використовується як політичний моноліт у вигляді групи держав північноатлантичного ареалу, основними представниками якого є насамперед Сполучені Штати Америки, країни Європейського Союзу, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії та Канада. Зовнішня політика цих країн та їхня ресурсна дипломатія ґрунтуються на принципах ліберального світового порядку, що є важливим у контексті розуміння витоків їхніх дій на міжнародній арені в цілому та в бік країн субрегіону Центральної Африки зокрема. Макс Вебер у своїй праці «Протестантська етика та дух капіталізму» заклав фундамент розуміння «Заходу» як окремого унікального політичного моноліту, який базується на капіталістичному устрої, верховенстві права та понятті раціональності (Weber, 1930). Окремо з точки зору концепції «матеріальної цивілізації» Фернан Бродель розглядає Захід як окрему «світ-економіку», яка має свій центр, яким колись були Генуя або Амстердам, а нині виступають Нью-Йорк та Лондон (Braudel, 1992). Цей формат концептуалізації дозволяє сприйняти поняття ресурсної дипломатії як інструменталізацію біржового ціноутворення та фінансових показників: згідно з цим параметром, умовно, «Захід» контролює не самі шахти, а вартість того, що з них видобувають. До того ж, дослідники зазначають, що «західна» модель нерозривно пов'язана з вільною ринковою конкуренцією і принципами, закладеними нею (Fukuyama, 1992). Цей підхід характеризується акцентом на нормативну силу: доступ до ресурсів, таким чином, регулюється супроводом інвестицій у видобувну промисловість вимогами щодо демократизації, боротьби з корупцією та дотримання прав людини. Тобто фактор держави як дипломатичного фасилітатора об'єднує низку

держав Заходу як акторів, які регулюють політики приватних акторів, проте оперують здебільшого через ТНК, наприклад, швейцарський Glencore, та інвестиційні фонди.

Поняття «Сходу» в дослідженні репрезентоване насамперед Китайською Народною Республікою та в окремих аспектах ресурсної дипломатії Російською Федерацією, які виступають основними конкурентами «Заходу» в Африці. На відміну від західного підходу, «Схід» пропонує модель «державного капіталізму». У цілому в політичних науках цей термін еволюціонував від суто географічно детермінованого до такого, який зумовлений ідеологічним викликом «західній» гегемонії. У своїй фундаментальній праці «Orientalism» Едвард Саїд доводить, що Схід виступає своєрідним фундаментом, створеним Заходом для самоідентифікації через протиставлення (Said, 1978). У рамках мого дослідження важливим виступає факт того, що сучасний «Схід», а особливо його представники, які виступають основою роботи – Китай та Росія, – перехопили цей термін для тепер уже створення своєї ідентифікації, що виражається через символізацію «незахідного шляху розвитку». Ідея «Сходу» використовується як спосіб консолідувати народи, які постраждали від західного імперіалізму, що є потужним важелем впливу у вибудові дипломатичних відносин із Демократичною Республікою Конго. Цю тезу також ілюструє введений дослідником Дж. Рамо термін «Пекінського консенсусу», який характеризує ідеологічну альтернативу «західним» концептам розвитку (Ramo, 2004). На відміну від «Заходу», який своєю ідеологією уособлює ідею уніфікації (усі держави мають стати демократіями), «Схід» відстоює право на власну модель розвитку держави, що у випадку Кіншаси дозволяє країні отримувати інвестиції, але не змінювати свій політичний устрій під тиском «західних» інституцій. У цьому «східному» форматі співпраці Росія, у свою чергу, специфічно вписується як окремий актор регіону. Москва базує ресурсну дипломатію на «експорті безпеки» за допомогою військових кампаній, військового консультування та різноманітної допомоги в обмін на доступ до родовищ, що є радикально відмінним від китайського інфраструктурного підходу, на чому я детальніше зупинюся в розділі 3.

Таким чином, використання понять «Сходу» і «Заходу» зумовлене ідеологічно різними підходами, які за своєю суттю протиставляються одне одному з огляду на теоретичну еволюцію обох соціокультурних концептів. Якщо «західний» формат ресурсної дипломатії імплементується за допомогою використання держав як регуляторів та промоції інтегрування відповідних цінностей у політичну модель функціонування держави, то «східний» уособлений створенням паралельної економічної реальності «ресурси в обмін на інфраструктуру та військову безпеку», що зовсім не вимагає від Демократичної Республіки Конго радикальних змін у місцевих інституціях.

1.3. Теоретичні підходи до аналізу міжнародної конкуренції за ресурси

У сучасній системі міжнародних відносин поняття ресурсної дипломатії не розглядається ізольовано та без прив'язки до зовнішнього геополітичного середовища. Оскільки сам концепт, його сприйняття та використання трансформуються у відповідності до глибинних змін на міжнародній арені, то і комплексне розуміння цього явища потребує декількох теоретико-методологічних парадигм, використання яких у моєму дослідженні дозволяє більш детально проаналізувати безпосередньо кейс Демократичної Республіки Конго. Було взято три теоретичних підходи, кожен із яких у свій спосіб пояснює специфіку функціонування аспекту ресурсної дипломатії: неореалізм, світсистемний аналіз (теорія залежності) та неоліберальний інституціоналізм. Кожна з цих теорій міжнародних відносин фокусує увагу на окремих факторах, важливих у контексті розуміння використання ресурсів як інструменту примусу та дипломатії.

Першим та одним із найбільш фундаментальних підходів до аналізу міжнародної конкуренції за ресурси виступає неореалізм. Неореалізм концентрується не стільки на природі людини, яка в межах цього підходу більше не має значення, скільки на безпекових параметрах, які забезпечуються безпосередньо за допомогою ресурсів. У своїй роботі «Theory of International Politics» Кеннет Волтц доводить, що

міжнародна система подібна за своєю суттю до ринкової системи економіки: фірми, які в рамках міжнародних відносин виступають державами, діють за певними правилами не тому, що вони за своєю природою «злі», «добрі» або «егоїстичні», а тому, що структура існування системи змушує їх між собою конкурувати, аби не збанкрутувати, тобто у випадку держав не зникнути (Waltz, 1979). Волтц зазначає, що світова система, на відміну від внутрішньодержавної, є анархічною, тобто ієрархія або якась центральна влада відсутні (Waltz, 1979). У межах цієї системи держави, будучи головними акторами, змушені самотійно дбати про себе та свою безпеку, враховуючи, що останнє є одним із найбільш важливих параметрів виживання за догмами парадигми. З огляду на попередньо зазначене, ресурси виступають тим інструментом, який здатний забезпечити внутрішню безпеку держав у розрізі відсутності зовнішніх загроз. Тобто саме відсутність будь-якого «світового порядку» та анархічна природа міжнародної системи змушує Сполучені Штати та Китай конкурувати за ресурси, адже окрім них їхню безпеку їм ніхто не забезпечить. Ресурси в цьому контексті виступають джерелом гарантій безпеки, адже держави не можуть ані повноцінно, ані навіть частково покладатися на чесність або дружбу інших держав; усі актори існують в анархії, вони не можуть покладатися на центральну владу чи іншого модератора, здатного їх розсудити, бо його не існує. У цій системі ти або сам накопичуєш силу, яка, серед іншого, проявляється в ресурсах, і можеш самотійно гарантувати собі безпеку і накопичувати силу (ресурси) «про запас», або ти не максимізуєш власну силу і наражаєш себе на небезпеку, тим самим підвищуючи імовірність того, що твоїми можливостями скористається хтось інший. Водночас неореалізм, незважаючи на стійкий методологічний базис, притаманний цій парадигмі, має й очевидні обмеження. Зосередженість суто на державах як акторах та на військово-стратегічних вимірах безпеки не дозволяє повною мірою врахувати роль транснаціональних корпорацій, міжнародних фінансових інституцій та недержавних збройних угруповань, які у випадку ДРК є ключовими гравцями видобувного сектору. Тому для комплексного розуміння феномену ресурсної дипломатії у конголезькому

контексті необхідно звернутися до другої теоретичної парадигми – світсистемного аналізу та теорії залежності.

Другим ключовим теоретичним підходом, що використовується в межах цього дослідження, є світсистемний аналіз (world-systems analysis), розроблений американським соціологом Іммануїлом Валлерстайном у 1970-х роках, зокрема, у його фундаментальній багатотомній праці «The Modern World-System» (Wallerstein, 1974). На відміну від неореалізму, який концентрується на безпековій логіці держав, світсистемний підхід пропонує структурну і значною мірою економічну інтерпретацію міжнародної конкуренції за ресурси. Центральним положенням теорії є твердження, що сучасна глобальна економіка функціонує як єдина капіталістична система, у якій існує чіткий поділ на три зони: ядро (core), напівпериферію (semi-periphery) та периферію (periphery) (Wallerstein, 1974). Країни ядра є економічно розвиненими, політично стабільними та технологічно просунутими, тоді як периферійні країни, часто багаті на природні ресурси, позбавлені індустріалізації та економічно залежні від ядра.

Базисом цієї теорії є ідея про те, що відсталість периферії є не природнім станом або результатом «недостатнього розвитку», а заздалегідь структурно сформованою умовою: світсистемна теорія стверджує, що нерозвинені регіони є такими саме тому, що інші регіони розвинулись за їхній рахунок (Wallerstein, 1974). Цей принцип є вкрай важливим для розуміння специфіки існування в теперішніх реаліях Демократичної Республіки Конго, яка, маючи запаси мінеральних ресурсів на оціночну вартість 24 трильйони доларів США, займає одне з найнижчих місць у світі за індексом людського розвитку (UNEP, 2022; UNDP, 2022). Валлерстайн наголошує, що капіталістична система організована довкола міжрегіонального та транснаціонального поділу праці, а не суто міжнаціонального, що робить транснаціональні корпорації та фінансові потоки головними рушіями нерівності в межах сучасної капіталістичної системи (Wallerstein, 1974). З огляду на зазначене та з імплементацією світсистемної теорії в кейсі ДРК, країна постає як класична

периферійна держава. Периферійні країни субсахарської Африки, Латинської Америки та Південної Азії забезпечують сформоване теорією Валлерстайна ядро дешевою робочою силою та сировиною, але утримують лише незначну частину виробленої вартості; вони стикаються зі значним відтоком капіталу – прибутки залишають країну, а не реінвестуються всередині неї. У випадку ДРК цей механізм особливо помітний: кобальт, мідь та колтан видобуваються переважно за участі іноземних корпорацій, а додана вартість формується не в Конго, а в переробних центрах – насамперед у Китаї та країнах «Заходу», що ми детальніше розглянемо в наступних розділах. Валлерстайн також зазначає, що механізми експлуатації периферії трансформувалися з часом, однак не зникли. Якщо в колоніальний період домінантним фактором виступала присутність метрополій, то після Другої світової війни виникли нові механізми залежності: боргові відносини, структурні програми коригування, режими інтелектуальної власності та управління глобальними ланцюгами постачання – всі вони забезпечують збереження відносин «ядро-периферія» попри зовнішні зміни у формі персональної географічної присутності (Wallerstein, 2004). Цей висновок резонує з реаліями ДРК, де постколоніальні угоди з МВФ та Світовим банком неодноразово супроводжувалися вимогами лібералізації гірничодобувного сектору, що фактично відкривало його для іноземного капіталу на умовах, вигідних насамперед країнам-інвесторам (Bush, 2007). Важливим доповненням до цього підходу слугує теорія залежності (dependency theory), яку розробляли Андре Гундер Франк, Рауль Пребіш та Саміт Амін (Frank, 1967; Prebish, 1950; Amin, 1976). Якщо світсистемний аналіз робить акцент на структурній логіці капіталістичної світ-економіки загалом, то теорія залежності фокусується на конкретних механізмах, через які зовнішні економічні актори утримують країни периферії у стані залежності. Тезис Пребіша та Зінгера, зокрема, акцентує увагу на тому, що умови торгівлі для країн-експортерів первинних товарів мають тенденцію до погіршення з часом: периферія змушена експортувати дедалі більше сировини, аби придбати ту саму кількість імпортованої промислової продукції (Prebish, 1950; Singer

1950). Цей механізм дозволяє країнам ядра вилучати додаткову вартість із периферії та реінвестувати її всередині власних економік, аби постійно збільшувати розрив. Важливо підкреслити, що в контексті конкуренції «Сходу» і «Заходу» за ресурси ДРК світсистемний аналіз дозволяє поставити принципове запитання: чи є входження Китаю – традиційно класифікованого Валлерстайном як напівпериферія – до конголезького гірничовидобувного сектору якісно новим явищем, чи лише заміщенням одного «ядрового» актора іншим? Країни напівпериферії, такі як Китай, Індія, Бразилія та Росія, одночасно експлуатують периферійні держави, залучаючи їхню дешеву робочу силу та ресурси, і самі підпадають під експлуатацію з боку ядрових держав у сфері торгівлі та фінансів. Це робить феномен «китайської присутності» у ДРК теоретично неоднозначним і відкриває простір для критичної дискусії, тому, як і у випадку з будь-якою методологічною парадигмою, унеможливорює використання світсистемного аналізу як єдиної коректної теорії.

Третьою теоретичною парадигмою, що є необхідною для збалансованого та всебічного аналізу ресурсної дипломатії, є неоліберальний інституціоналізм. Якщо неореалізм акцентує увагу на конкуренції та анархії, а світсистемний аналіз – на структурній нерівності, то неоліберальний інституціоналізм пропонує альтернативний погляд: держави, попри егоїстичну природу та анархічне середовище, здатні до сталої міжнародної співпраці за допомогою інституційних механізмів. Неоліберальний інституціоналізм стверджує, що міжнародна співпраця між державами є більш ніж можливою та стійкою, і що така співпраця здатна знизити рівень конфліктності та конкуренції між акторами на міжнародній арені. Головним теоретиком цього напрямку є Роберт Кохейн, чії праці «Power and Interdependence» (1977, у співавторстві з Джозефом Найєм) та «After Hegemony» (1984) заклали концептуальні засади підходу (Keohane, 1984; Keohane & Nye, 1977). У своїй найвідомішій роботі Кохейн використав за основу неореалістичну тезу про те, що держави є раціональними егоїстами за своєю природою, однак стверджував, що переслідування власних інтересів може зрештою призводити до взаємовигідної

співпраці; Кохейн також заперечував твердження про те, що міждержавна кооперація можлива лише за умови домінування однієї великої військової держави (Keohane, 1984). Натомість він відстоював думку про те, що стабільна кооперація підтримується завдяки «міжнародним режимам» - сукупностям норм, інституцій та процедур прийняття рішень, довкола яких і сходяться очікування держав (Keohane, 1984). До прикладів таких режимів належать МВФ, СОТ та Світовий банк. Концептуально важливим у цьому контексті є також поняття «комплексної взаємозалежності» (complex interdependence), яке Кохейн і Най розробили як протипагу реалістичній картині світу (Keohane & Nye, 1977). Теорія комплексної взаємозалежності пояснює, як економічні зв'язки, інституційні відносини та транснаціональні взаємодії створюють системи взаємної залежності, що стримують навіть великі держави та генерують стимули до взаємодії, а не конфліктів. У контексті ресурсної дипломатії в ДРК цей підхід дозволяє дослідити не лише суперництво «Сходу» і «Заходу», а й паралельні інституційні механізми: двосторонні угоди з видобутку, програми МВФ, а також мінімальні, але реальні спроби координації між конкуруючими сторонами в питаннях регулювання ланцюгів постачання. Ключовою перевагою неоліберального інституціоналізму для цього дослідження є те, що він дозволяє аналізувати не лише нульову суму конкуренції, а й ситуації умовної кооперації, в яких і «Захід», і «Схід» взаємодіють із конголезькою державою через офіційні договірні рамки. Неоліберали підкреслюють роль міжнародних інституцій та режимів у полегшенні кооперації між державами; головна причина, чому міжнародні організації сприяють співпраці, полягає в тому, що вони забезпечують інформацію, яка зменшує колективні проблеми дій між державами. Прозорість у діях, повторювані взаємодії та механізми моніторингу, на яких наполягав Кохейн, є особливо актуальними в умовах, коли саме непрозорість гірничодобувних угод у ДРК є одним із ключових чинників нестабільності у країні.

Варто зазначити, що в контексті конголезького кейсу всі три теоретичні підходи мають певні аналітичні обмеження, і жоден із них не здатен одноосібно повноцінно

пояснити феномен ресурсної дипломатії в ДРК. Неореалізм вдало пояснює безпекову логіку конкуренції між США та Китаєм, але недооцінює роль внутрішніх акторів, економічних механізмів та міжнародних інституцій. Світсистемний аналіз виявляє структурні корені нерівності та залежності ДРК як яскравого представника периферії, але менш ефективний у поясненні короткострокових дипломатичних маневрів та інституційних компромісів. Неоліберальний інституціоналізм розкриває кооперативний вимір міжнародних взаємодій, однак недооцінює реальний масштаб примусу та структурної нерівності у відносинах між конголезькою державою та зовнішніми гравцями. Саме тому методологічна стратегія цього дослідження передбачає огляд всіх трьох парадигм як взаємодоповнювальних аналітичних призм, а не конкуруючих між собою пояснень. Неореалізм дозволяє осмислити геополітичну конкуренцію за стратегічні ресурси через призму безпекових розрахунків великих держав. Світсистемний аналіз і теорія залежності забезпечують структурно-історичний контекст, без якого жодна оцінка сучасної ситуації в ДРК не може вважатися повноцінною. Неоліберальний інституціоналізм, у свою чергу, надає концептуальні інструменти для аналізу конкретних договірних, дипломатичних та інституційних механізмів, через які реалізується ресурсна дипломатія обох блоків. Комбінований підхід дозволяє уникнути теоретичного редуccionізму та отримати багатовимірну картину явища, яке за своєю природою є одночасно геополітичним, економічним та інституційним.

1.4. Методологія дослідження

Методологічна база цього дослідження визначається його предметом, метою та специфікою обраного кейсу. Оскільки робота присвячена аналізу ресурсної дипломатії як багатовимірного явища, що поєднує геополітичні, економічні та інституційні виміри, методологія є комплексною та передбачає поєднання декількох взаємодоповнювальних підходів, методів та інструментів дослідження. Основним

методом дослідження є метод кейс-стаді (case study), зорієнтований на поглиблений аналіз конкретного випадку – Демократичної Республіки Конго – як прикладу більш загального явища ресурсної дипломатії впродовж 2022-2024 рр. в Африці. Використання цього методу обумовлене унікальністю конголезького кейсу: жодна інша держава континенту не поєднує в собі настільки значний обсяг стратегічних ресурсів, настільки тривалу й інтенсивну присутність зовнішніх акторів та настільки виразну структурну нестабільність, що робить ДРК ідеальним об'єктом для перевірки теоретичних моделей, описаних у попередньому підрозділі. Відповідно до логіки кейс-стаді, дослідження не ставить за мету статистичну генералізацію висновків, натомість прагне до аналітичної генералізації – перенесення виявлених закономірностей на ширший концептуальний рівень. Порівняльний метод застосовується у двох вимірах. По-перше, у синхронному зрізі – при зіставленні стратегій «Заходу» та «Сходу» щодо ДРК на сучасному етапі: порівнюються підходи до структурування угод, форми присутності (корпоративна, державна, інституційна), інструменти впливу та ступінь залученості до внутрішньополітичних процесів. По-друге, у діахронному вимірі – при аналізі еволюції зовнішнього втручання у конголезький ресурсний сектор від колоніального періоду до сьогодення, що дозволяє простежити трансформацію механізмів ресурсної дипломатії з часом. Для опрацювання джерельної бази дослідження використовується метод аналізу документів. Він охоплює вивчення угод про видобуток корисних копалин, звітів міжнародних організацій (ООН, МВФ, Світового банку), стратегічних документів США, Бельгії, РФ та КНР щодо Африки, а також матеріалів профільних дослідницьких центрів. Критичний аналіз джерел передбачає оцінку їхньої достовірності, ідеологічного забарвлення та контексту виробництва, що є особливо важливим з огляду на чутливість теми та нерідку упередженість дискурсу навколо питань ресурсної дипломатії. Хронологічні рамки дослідження охоплюють переважно період від початку 2000-х років – часу активізації китайської присутності в ДРК та підписання першого договору «мінерали в обмін на інфраструктуру» – до сьогодення.

Там, де це необхідно для розуміння структурних передумов, аналіз розширюється до колоніального та постколоніального періодів. Джерельна база роботи є різноманітною та багаторівневою: вона включає академічні монографії та статті у рецензованих журналах, офіційні документи міжнародних організацій та урядів, звіти НУО та аналітичних центрів, а також якісні журналістські розслідування, верифіковані шляхом зіставлення з академічними джерелами. Таке поєднання дозволяє уникнути як надмірного теоретизування без емпіричного підґрунтя, так і суто описового підходу без концептуального осмислення.

Окремим авторським методом цього дослідження є інтегральна шкала залежності ДРК від зовнішніх акторів, розроблена з метою кількісного вимірювання та порівняння рівнів залежності конголезької держави від чотирьох ключових гравців – КНР, США, Бельгії та Російської Федерації – у розрізі 2022–2024 рр. Шкала складається з трьох компонент: P_1 – частка імпорту відповідного актора у загальному імпорті ДРК (кількісний показник, розрахований на основі даних UN Comtrade, ОЕС та Trading Economics); P_2 – оцінка рівня прямих іноземних інвестицій актора у ДРК за шкалою від 0 до 1; P_3 – оцінка рівня ресурсної та інституційної залежності ДРК від відповідного актора за тією ж шкалою. Інтегральний індекс залежності розраховується як середнє арифметичне трьох компонент за формулою: $\text{Індекс залежності} = (P_1 + P_2 + P_3) / 3$. Отримане значення інтерпретується за п'ятирівневою шкалою градацій: 0-20% — низька залежність; 21-40% – помірна; 41-60% – середня; 61-80% – висока; 81-100% – критична. Перевагою цього методу є його здатність інтегрувати кількісні торговельні дані з якісними оцінками інвестиційної та ресурсної присутності в єдиний порівняльний показник, що дозволяє уникнути редукції аналізу до будь-якого одного виміру залежності та забезпечує методологічну узгодженість порівняння між усіма чотирма акторами.

РОЗДІЛ 2. СТРАТЕГІЯ «ЗАХОДУ» В ЗМАГАННІ ЗА РЕСУРСИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КОНГО

2.1. Ретроспектива «західного» впливу в Демократичній Республіці Конго

Розуміння сучасної ресурсної дипломатії в Демократичній Республіці Конго є неможливим без осмислення тривалої й суперечливої колоніальної та постколоніальної присутності «Заходу» на цій території. Те, що сьогодні відбувається в конголезькому гірничодобувному секторі, – зокрема, конкуренція транснаціональних корпорацій, структурна залежність від зовнішнього капіталу, хронічна нестабільність державних інституцій – є не випадковим збігом обставин, а прямим наслідком майже вісімдесятирічного колоніального панування, яке сформувало специфічну периферійну модель включення країни до глобальної капіталістичної системи, що я детальніше розбирала в підрозділі 1.3. Колоніальна спадщина ДРК є однією з найбільш досліджуваних і водночас найбільш трагічних на африканському континенті, а її вплив на сучасну геополітичну конфігурацію довкола конголезьких ресурсів залишається предметом активної академічної дискусії (Hochschild, 1998).

Для розуміння природи ресурсної дипломатії «Заходу» в ДРК принциповим є усвідомлення того, що ця присутність від самого початку мала не стільки державно-політичний, скільки ресурсно-економічний характер. Берлінська конференція 1884–1885 років, яка надала Леопольду II особисту владу над конголезьким басейном, стала першим у сучасній міжнародній системі прикладом того, що можна кваліфікувати як інституційно легітимізовану ресурсну дипломатію: великі держави – Британія, Франція, Німеччина, Португалія – погодились на монополію одного суб'єкта над територією насамперед тому, що Леопольд II гарантував їм вільну торгівлю в Конго і не загрожував їхнім власним колоніальним інтересам в інших частинах континенту (Crowe, 1942). Таким чином, ще до початку систематичного видобутку ресурсів, сам

доступ до конголезьких надр був предметом міждержавного торгу і різноманітних дипломатичних угод. Ресурсоорієнтована логіка присутності на території проявилась особливо рельєфно в період Вільної держави Конго (1885–1908 рр.). Режим Леопольда II не був класичним державним колоніалізмом – він являв собою модель приватної ресурсної експлуатації, де весь механізм управління підпорядковувався єдиній меті: максимізації видобутку каучуку та слонової кістки для продажу на європейських ринках (Hochschild, 1998; Van Reybrouck, 2014). Леопольд надав концесії двом найбільшим компаніям – Anglo-Belgian India Rubber Company (ABIR) та Société Anversoise – загальною площею понад 320 000 кв. км, а рештою управляв особисто (Hochschild, 1998). Примусова праця, система тілесних покарань та колективної відповідальності, яка супроводжувала виконання планових норм видобутку, призвела до демографічної катастрофи, оцінки масштабів якої варіюються від одного до десяти мільйонів загиблих (Hochschild, 1998). У межах мого дослідження, однак, не менш важливим за масштаб злочинів виступає також фактор механізму інституціоналізації ресурсної дипломатії на території тодішньої колонії: у Вільній державі Конго ресурс вперше в конголезькій історії став не засобом забезпечення добробуту місцевого населення, а виключно об'єктом, що його використовували винятково на користь зовнішнього актора. Процес був підкріплений примусом і відсутністю будь-якої правової відповідальності перед місцевими спільнотами.

Подальша передача Конго від Леопольда до бельгійського парламенту у 1908 році, безумовно, змінила форму, але не суть ресурсної дипломатії «Заходу» в цьому регіоні. Ключовим інструментом бельгійського колоніалізму стала Union Minière du Haut-Katanga (УМНК) – компанія, заснована у 1906 році як спільне підприємство бельгійської Société Générale de Belgique та британської Tanganyika Concessions Ltd, - якій було надано ексклюзивну концесію на найбагатшій на мінерали провінції Катанга площею 20 000 кв. км (Juif & Frankema, 2018). Аналіз діяльності УМНК крізь призму ресурсної дипломатії дозволяє виявити три ключові характеристики, що прямо резонують із сучасними практиками. По-перше, УМНК функціонувала як

квазідержавний актор із власними збройними підрозділами, судами, медичними та освітніми установами, фактично заміщуючи державні інституції в зонах свого видобутку (Juif & Frankema, 2018). Така модель «приватної держави» у видобувному секторі є структурною передумовою для виникнення того, що в сучасній академічній літературі описується як «ресурсне прокляття»: мінеральне багатство не лише не сприяло розбудові повноцінних державних інституцій, а й цілеспрямовано їх підміняло (Auty, 1993; Sachs & Warner, 1995). По-друге, УМНК від початку діяла за принципом, що в термінах Пребіша-Зінгера є ідеальним прикладом несприятливих умов торгівлі: увесь видобуток - мідь, кобальт, уран, цинк – вивозився як сировина, а переробка та отримання доданої вартості відбувались у Бельгії (Prebisch, 1950; Singer, 1950). Напередодні незалежності в 1960 році мідь Катанги становила 45% загальної вартості конголезького експорту і 8% світового виробництва цього металу, водночас ДРК залишалась однією з найбідніших країн світу (Juif & Frankema, 2018). Цей структурний парадокс – ресурсне багатство і розвиткова бідність – є не збігом, а прямим результатом моделі, за функціонування якої конголезька держава отримувала лише мита й невисокі заробітні плати, тоді як весь прибутковий ланцюг контролювався зовнішнім капіталом. По-третє, і це найбільш аналітично значуще для розуміння ресурсної дипломатії, – стратегічна цінність конголезьких мінералів не обмежувалась комерційною логікою. Уран із родовища Шинколобве використовувався для виробництва ядерних бомб, скинутих на Хіросіму та Нагасакі у 1945 році, що перетворило Конго на стратегічний вузол глобального балансу сил ще у колоніальний період (Juif & Frankema, 2018). Саме ця стратегічна цінність і зумовила те, що «Захід» не міг дозволити собі пасивної або ж нейтральної позиції щодо майбутнього конголезьких політичного та економічного суверенітетів.

Проголошення незалежності Конго 30 червня 1960 року поставило перед «Заходом» конкретне запитання щодо доцільності продовження імплементації політик ресурсної дипломатії: чи дозволити новій державі встановити реальний суверенітет над власними надрами? Аналіз подій Конголезької кризи 1960-1965 років

крізь цю призму дозволяє уникнути редукції до суто ідеологічного протистояння епохи Холодної війни і виявити структурну логіку, що лежала в основі дій усіх зовнішніх акторів. Вже за одинадцять днів після незалежності Катанга проголосила сецесію під проводом Мойзе Чомбе. Показово, що УМНК перевела 1,25 млрд бельгійських франків авансом на рахунок Чомбе – коштом, що мав законно надійти до центрального уряду Патріса Лумумби, революціонера та колишнього прем'єр-міністра ДРК, який і очолював країну під час заколоту (De Witte, 2001). Це рішення транслює напряду ключову тезу про те, що сецесія Катанги була передусім актом ресурсної дипломатії, а не органічним проявом регіонального сепаратизму: УМНК захищала не провінцію, а свій видобувний актив, вартість якого на 1965 рік становила близько 430 млн доларів США (Nzongola-Ntalaja, 2002). Для США стратегічна логіка була аналогічною, але артикульована в категоріях Холодної війни. На момент незалежності Конго мало найбільший у світі запас урану та забезпечувало понад 80% американського імпорту кобальту – металу, критичного для аерокосмічної промисловості та ядерної зброї (Bechtolsheimer, 2010, с. 34–40). Програма ЦРУ проти Лумумби, санкціонована директором Алленом Даллесом у серпні 1960 року з формулюванням про «нагальне і першочергове завдання» усунення конголезького прем'єра, не може бути зрозуміла поза цим ресурсно-стратегічним контекстом (U.S. Senate Select Committee, 1975). Підтримка Мобуту, якому протягом тридцяти двох років правління США надали понад 300 млн доларів зброєю та 100 млн доларів на військові тренування (Bechtolsheimer, 2010, с. 34–40), була виправданою саме тим, що він гарантував безперебійний доступ «Заходу» до стратегічних мінералів і не допускав виходу їх на радянський ринок (Nzongola-Ntalaja, 2002).

Аналіз доби Мобуту (1965–1997) крізь призму ресурсної дипломатії виявляє механізми, описані Валлерстайном: пряма колоніальна присутність змінилась системою «безпека в обмін на ресурси», що є характерною рисою постколоніальних відносин між ядром і периферією (Wallerstein, 2004, с. 28–32). «Захід», насамперед США, забезпечував Мобуту політичну легітимність, дипломатичне прикриття в

міжнародних організаціях та фінансову підтримку; натомість американські та європейські корпорації отримували привілейований доступ до конголезьких концесій на надзвичайно вигідних умовах (Nzongola-Ntalaja, 2002; Bechtolsheimer, 2010). Паразитарна модель управління Мобуту, що дозволяла йому особисто привласнювати прибутки від продажу мінералів та накопичила зовнішній борг, що поглинав понад 25% експортних доходів країни до кінця 1970-х (Young & Turner, 1985), не суперечила, а відповідала логіці ресурсної дипломатії «Заходу»: стабільний доступ до ресурсів важливіший за якість управління у країні-постачальнику. Це є академічним підтвердженням тієї тези, що ресурсна дипломатія як явище не є нейтральним інструментом – вона структурно підтримує вигідні для ресурсотримувача конфігурації влади у ресурсовіддаючій країні, навіть якщо ці конфігурації є авторитарними та руйнівними для місцевого розвитку.

Таким чином, ретроспектива «західного» впливу в ДРК від Берлінської конференції до кінця Холодної війни дозволяє виокремити сталу функціональну логіку: конголезькі ресурси завжди були не просто товаром, а інструментом дипломатичного впливу, підставою для інституційної присутності зовнішніх акторів та об'єктом стратегічного контролю з боку них же. Форми цього контролю змінювались – від особистої монополії Леопольда II та корпоративної квазідержави УМНК до підтримки лояльного диктатора в умовах біполярного протистояння часів Холодної війни, проте незмінною залишалась структурна несправедливість: вигода від ресурсів концентрувалась поза ДРК, тоді як ризики, конфлікти та інституційна деградація залишались усередині країни. Саме ця спадщина є необхідним аналітичним контекстом для розуміння того, чому сучасна ресурсна дипломатія «Заходу» в ДРК є принципово інерційним явищем, а не повноцінно новою стратегією.

2.2. Сучасна політика «Заходу» щодо Демократичної Республіки Конго

Якщо підрозділ 2.1 демонструє, що ресурсна дипломатія «Заходу» в ДРК формувалась на основі прямого контролю та підтримки лояльних режимів, то аналіз

сучасного етапу – від кінця Холодної війни до сьогодні – виявляє якісно іншу, проте не менш структурно детерміновану конфігурацію. «Захід» змінив інструментарій: замість відкритої підтримки авторитарних лідерів і прямого корпоративного контролю над концесіями на перший план вийшли інституційні механізми – умовні позики МВФ і Світового банку, нормативне регулювання ланцюгів постачання, стратегічні партнерства у сфері критичних мінералів та дипломатично встановлені рамки забезпечення «відповідального» видобутку. Проте наскрізна логіка залишилась незмінною: конголезькі ресурси зберігають статус стратегічного пріоритету для західних акторів, доступ до яких і визначає формат присутності Заходу у ДРК.

Перший і методологічно найважливіший для розуміння сучасної ресурсної дипломатії «Заходу» інструмент – це умовна фінансова підтримка через міжнародні фінансові інституції. Після краху режиму Мобуту та завершення Першої Конголезької війни 1996–1997 рр. ДРК опинилась у стані глибокої економічної неспроможності: державна гірничодобувна компанія Gécamines виробляла лише незначну частку від рекордних показників 1980-х, інфраструктура була зруйнована, а зовнішній борг – критичним (Nzongola-Ntalaja, 2002; Young & Turner, 1985). Саме в цьому контексті МВФ і Світовий банк запропонували фінансову стабілізацію в обмін на структурне коригування, центральним елементом якого стала лібералізація гірничодобувного сектору. Новий Гірничий кодекс ДРК 2002 року, розроблений за безпосередньої участі Світового банку, став кульмінацією цього процесу (IMF, 2019). Документ приватизував державні гірничодобувні підприємства, встановив ліберальний фіскальний режим – низькі роялті, податкові канікули, мінімальні вимоги до переробки на місці – та, зрештою, відкрив конголезький гірничодобувний ринок для іноземних інвесторів на умовах «першим прийшов – першим обслужений» (IMF, 2019). Як зазначає Review of African Political Economy (далі - ROAPE), держава фактично «поступилась ресурсним суверенітетом транснаціональним корпораціям» у процесі, який Світовий банк представляв як розвиткову стратегію (ROAPE, 2023). Між 1980 і 2021 роками Банк надав у цілому 1,1 млрд доларів США у вигляді позик і грантів на

реформування гірничодобувного сектору п'ятнадцяти мінерально багатим країнам з низькими доходами в Африці (ROAPE, 2023). Аналіз цієї стратегії у контексті ресурсної дипломатії виявляє її внутрішню проблематику. З одного боку, умовні позики МВФ і програми структурного коригування позиціонувались як нейтральні технократичні інструменти розвитку. З іншого – їхнім практичним результатом стало формування правового і фіскального середовищ, максимально сприятливих для іноземних – насамперед, американських, британських, канадських і австралійських – гірничодобувних корпорацій (Bush, 2007; Nzongola-Ntalaja, 2002). Gécamines перетворилась на міноритарного акціонера у понад двадцяти спільних підприємствах з іноземними компаніями, фактично втративши операційний контроль над власними концесіями (IMF, 2019). Ця модель є класичним прикладом того, що Валлерстайн описував як «нові механізми залежності»: формально держава зберігає суверенітет і навіть частку в прибутках, однак реальний контроль над виробничим процесом, технологіями і ціноутворенням залишається в руках транснаціональних корпорацій з «ядрових» країн (Wallerstein, 2004).

Другий ключовий інструмент сучасної ресурсної дипломатії «Заходу» щодо ДРК – нормативне регулювання ланцюгів постачання – реалізувався насамперед через ухвалення в 2010 році розділу 1502 Закону Додда–Франка. Закон зобов'язав усі американські публічні компанії здійснювати належну перевірку своїх ланцюгів постачання щодо так званих «конфліктних мінералів» — олова, вольфраму, тантала та золота – з ДРК та суміжних країн, і щорічно звітувати перед Комісією з цінних паперів та бірж (Securities and Exchange Commission, надалі - SEC) про результати цієї перевірки (Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, 2010; SEC, 2012). Закон набрав чинності у 2012 році і з 2014 року почав вимагати обов'язкових звітів. Значення Закону Доддда-Франка для аналізу ресурсної дипломатії є подвійним. По-перше, він демонструє, що «Захід» формально прагнув відмежуватись від фінансування конфліктів у ДРК через ланцюги постачання, приймаючи відповідальність за нормативне регулювання поведінки суто власних корпорацій. По-

друге, і це аналітично більш суттєво, – емпіричні дослідження ефективності розділу 1502 виявили його обмеження і навіть подекуди контрпродуктивний ефект. Дослідження Ступа та ін. встановило, що запровадження закону спричинило збільшення насильства у районах видобутку золота на 44% (кількість збройних сутичок), та насильства проти цивільних на 28% порівняно з дозаконними показниками (Stoop et al., 2018). Механізм виявився простим: закон де-факто встановив ембарго на так звані мінерали «ЗТ» – олово, тантал і вольфрам (англ. Tin, Tantalum та Tungsten), тоді як золото залишилось значно менш регульованим і значно простішим для контрабанди, що спричинило перерозподіл збройних угруповань від одних видобувних зон до інших (Stoop et al., 2018; Parker & Vadheim, 2017). Сам Офіс урядової підзвітності США в доповіді 2024 року підтвердив, що Розділ 1502 не зменшив насильства у Східному Конго і, ймовірно, навіть загострив конфлікти навколо копалень кустарного золота (U.S. Government Accountability Office [GAO], 2024). Ці висновки є принципово важливими для академічного розуміння ресурсної дипломатії. Вони свідчать про те, що нормативні інструменти регулювання ланцюгів постачання, розроблені в столицях «ядрових» держав без реального залучення конголезьких стейкхолдерів, не лише не вирішують структурних проблем видобувного сектору ДРК, але й можуть посилювати їх. Як зазначалось під час парламентських слухань у США, конголезькі профільні фахівці Міністерства гірничодобувної промисловості навіть не були включені у відповідні консультації SEC – вони «сиділи в аудиторії разом з рештою» (U.S. House of Representatives, Committee on Financial Services, 2013). Це є показовим прикладом асиметрії, властивій ресурсній дипломатії «Заходу»: правила формуються в інтересах «ядрових» держав і їхніх корпорацій, тоді як периферійна держава несе наслідки, не маючи реального впливу на їхнє проектування.

Третій і найактуальніший вимір сучасної ресурсної дипломатії «Заходу» щодо ДРК пов'язаний із «зеленим переходом» та зростанням попиту на критичні мінерали – насамперед, кобальт – у виробництві акумуляторів для електромобілів та систем

відновлюваної енергетики. Усвідомивши, що Китай встановив домінуючий контроль над конголезьким гірничодобувним сектором ще в 2000-х роках – на момент написання цієї роботи КНР контролює 15 з 17 основних мідно-кобальтових копалин ДРК (Center for Strategic and International Studies [CSIS], 2025) – США та ЄС розпочали прискорений процес стратегічного перепозиціонування. У грудні 2022 року США, ДРК і Замбія підписали тристоронній Меморандум про взаєморозуміння щодо розвитку інтегрованого ланцюга виробництва акумуляторів для електромобілів – від видобутку сировини до збирання готових виробів (Africa Policy Research Institute [APRI], 2024). У жовтні 2023 року ЄС підписав Стратегічне партнерство з ДРК щодо критичних сировинних матеріалів у рамках своєї ширшої Ініціативи Global Gateway – відповіді на китайський «Один пояс, один шлях» (European Commission, 2023; APRI, 2024). Угода прямо декларує мету «зниження залежності від китайських ланцюгів постачання» та передбачає підтримку місцевої переробки мінералів і розбудови інфраструктури. Того самого місяця ЄС підписав тристоронній Меморандум із США, Анголою, ДРК, Замбією і рядом африканських фінансових інституцій щодо розвитку транспортного коридору Лобіто – залізничної магістралі, що має з'єднати мідно-кобальтові провінції ДРК з атлантичним узбережжям Анголи (European Commission, 2023). З точки зору неореалізму, увагу на якому детальніше було зосереджено в розділі 1, реагування США та ЄС є класичним балансуванням проти зростаючої сили: Китай накопичив ресурсну перевагу в ДРК, і «Захід» намагається відновити доступ до стратегічних матеріалів, необхідних як для енергетичного переходу, так і для оборонної промисловості (CSIS, 2025; New America, 2025). З точки зору неоліберального інституціоналізму, вибір інституційних форм – стратегічних партнерств та транспортних коридорів – відображає прагнення «Заходу» до багаторівневої кооперації, що знижує транзакційні витрати і формує рамки для повторюваних взаємодій. Натомість крізь призму світсистемного аналізу ці ініціативи виглядають як черговий цикл ресурсно-дипломатичного залучення, де ДРК знову пропонується роль постачальника сировини в обмін на інфраструктуру та безпекові

гарантії, тоді як переробна промисловість і додана вартість залишаються переважно за межами країни. Останнє твердження підкріплюється порівнянням масштабів: «Захід» інвестує в ДРК суттєво менше, ніж Китай, і робить це значно повільніше. ЄС виразно демонструє прозорішу фіскальну модель – і це справжня відмінність від китайського підходу, – однак навіть European Parliament Research Service визнає, що структурні перешкоди в ДРК – корупція, нестабільність, конфлікти на сході країни, домінування китайських власників копалин — «можуть постати нездоланими» на шляху до реалізації амбіцій партнерства (European Parliament Research Service, 2024).

Для вимірювання залежності Демократичної Республіки Конго від акторів, розглянутих у цьому дослідженні, було сформовано інтегральну шкалу для кількісного вимірювання рівня економічної залежності. Інтегральною вона є, тому що поєднує декілька компонент в одне фінальне числове значення – індекс залежності, який, у свою чергу, складається із трьох складових:

P_1 – частка імпорту з країни X у загальному імпорті;

P_2 – оцінка рівня інвестицій;

P_3 – оцінка рівня ресурсної залежності.

Ці три індекси повною мірою в інтегральній шкалі відображатимуть рівень залежності ДРК в межах тих сфер економічної діяльності країни у період 2022-2024 рр., які і взято за основу дослідження. За допомогою цих трьох показників буде розраховано фінальне значення, як середнє арифметичне трьох компонент:

$$\text{Індекс залежності} = \frac{P_1 + P_2 + P_3}{3}$$

Жоден із цих трьох показників одноосібно не відображав би повної картини залежності, оскільки, до прикладу, навіть один по собі низький імпорт не означає відсутність або наявність тих чи інших характеристик, адже між двома країнами може

існувати високий рівень інвестицій або ресурсної залежності, що вже видозмінює оцінку економічних відносин. Ці три показники і були обрані для комплексного та неоднобічного аналізу економічної залежності.

Спершу було прораховано показник P_1 – частку імпорту зі взятої країни в загальному імпорті. За основу було взято дані за 2022, 2023 та 2024 роки з ресурсу Trading Economics. Було виміряно показник як відношення сумарної вартості імпорту з країни X до загальної вартості імпорту ДПК у відповідному році:

$$P_1 = \frac{\text{імпорт із країни X (USD)}}{\text{загальний імпорт ДПК (USD)}}$$

Серед «західних» акторів для розрахунку обрано США як ключового геополітичного гравця та Бельгію як найбільшого торгового партнера ДПК серед країн ЄС, присутність якої є одночасно постколоніально спровокованою та сучасно-корпоративною.

США. Для розрахунку P_1 використано дані UN Comtrade та USTR. Імпорт ДПК зі США у 2022 р. становив орієнтовно \$580 млн при загальному імпорті \$26,70 млрд; у 2023 р. – \$621 млн при загальному імпорті \$28,00 млрд; у 2024 р. – приблизно \$640 млн при загальному імпорті в \$28,00 млрд. (Trading Economics, 2025; USTR, 2024):

$$P_{1(2022)} = \frac{580 \text{ млн}}{26,7 \text{ млрд}} = 0,0217 \approx 0,02$$

$$P_{1(2023)} = \frac{621 \text{ млн}}{28 \text{ млрд}} = 0,0221 \approx 0,02$$

$$P_{1(2024)} = \frac{621 \text{ млн}}{28 \text{ млрд}} = 0,023$$

Попри невисокі торговельні показники, США мають значний P_2 завдяки програмам DFC (понад \$1 млрд зобов'язань у 2024–2025 рр.), участі у фінансуванні МВФ та Світового банку, а також угоді про стратегічне партнерство із ДРК 2025 р., підкріпленій угодою Orion CMC – Glencore з оцінкою активів у \$9 млрд (Mining.com, 2026): P_2 США = 0,35. Рівень ресурсної та інституційної залежності P_3 визначається насамперед через нормативний контроль ланцюгів постачання (Закон Додда–Франка), доларову прив'язку конголезьких мінеральних контрактів та роль США у Бреттон-Вудських інституціях: P_3 США = 0,25.

Як найбільший торговий партнер ДРК серед країн ЄС, Бельгія забезпечує 4,0% конголезького імпорту у 2023 р. – \$1,12 млрд при загальному імпорті \$28,00 млрд (Lloyd's Bank Trade, 2024; ОЕС, 2024). Бельгія зберігає інвестиційну присутність через дочірні структури Umicore – найбільшого у світі переробника кобальту – та через постколоніальні фінансові зв'язки: P_2 (Бельгія) = 0,18. = 0,2. Інституційна залежність є помірною і реалізується переважно через механізми ЄС: P_1 (Бельгія) = 0,18.

Зведені результати розрахунків за 2022–2024 рр. наведено в таблиці:

Актор	Рік	P_1	P_2	P_3	Індекс залежності
США	2022	0,022	0,35	0,25	$\approx$ 20,7% (помірна)
США	2023	0,022	0,35	0,25	$\approx$ 20,7% (помірна)
США	2024	0,023	0,35	0,25	$\approx$ 20,8% (помірна)

Бельгія	2022	0,038	0,20	0,18	≈13,9% (низька)
Бельгія	2023	0,040	0,20	0,18	≈14,0% (низька)
Бельгія	2024	0,041	0,20	0,18	≈14,0% (низька)

Для інтерпретації отриманих значень використовується наступна шкала градацій:

- 0–20% — низька залежність;
- 21–40% — помірна залежність;
- 41–60% — середня залежність;
- 61–80% — висока залежність;
- 81–100% — критична залежність.

За прийнятою в цьому дослідженні інтегральною шкалою залежність ДРК від США стабільно перебуває на нижній межі помірної зони (20–21%), тоді як залежність від Бельгії – у зоні низької залежності (13–14%). Ці результати відображають принципову структурну відмінність між американською та бельгійською моделями присутності: США реалізують вплив переважно через інституційні та нормативні механізми, а не через пряму торгівлю, тоді як Бельгія зберігає помірну присутність через торговельні зв'язки та переробний ланцюг постачання. Порівняльний аналіз усіх чотирьох акторів буде наведено у підрозділі 3.3.

Таким чином, сучасна політика «Заходу» щодо ДРК демонструє трансформацію формату імплементації політик за умови збереження структурної логіки своєї ресурсної дипломатії. Інституційна лібералізація через МВФ і Світовий банк, нормативне регулювання ланцюгів постачання через розділ 1502 закону Додда-Франка та нові стратегічні партнерства в умовах «зеленого переходу» є різними інструментами одного й того самого прагнення: забезпечити сталий, передбачуваний

і стратегічно контрольований доступ до конголезьких ресурсів. Фундаментальне запитання – чи призводять ці стратегії до реального розвитку самої ДРК, а не лише до відтворення нових форм залежності – залишається відкритим і є стрижнем наукової дискусії, яку ця робота прагне поглибити.

2.3. Кейс-стаді: боротьба за конголезькі ресурси між західними корпораціями

Якщо підрозділи 2.1 і 2.2 аналізували ресурсну дипломатію Заходу на рівні держав і міжнародних інституцій, то цей підрозділ переміщує фокус аналізу на рівень корпоративних акторів. Саме транснаціональні корпорації є головними операційними акторами ресурсної дипломатії в ДРК: вони укладають концесійні угоди, формують ланцюги постачання, взаємодіють із конголезькими державними структурами та між собою конкурують за доступ до найцінніших родовищ. Аналіз корпоративної боротьби за конголезькі ресурси є необхідним для розуміння того, як абстрактні поняття «стратегічних партнерств» і «відповідального видобутку» реалізуються у конкретних транзакціях, компромісах і, нерідко, у системній корупції. Цей підрозділ зосереджується на двох взаємопов'язаних кейсах – діяльності Glencore в Катанзі та продажі родовища Тенке Фунгуруме американською Freeport-McMoRan китайській СМОС – а також на ролі посередника Дана Гертлера як системного елементу корпоративної ресурсної дипломатії «Заходу» у ДРК.

Glencore – швейцарська гірничодобувна та торгова компанія, зареєстрована у Лондоні, – є найвпливовішим окремим західним корпоративним гравцем у гірничодобувному секторі ДРК. Компанія оперує двома великими мідно-кобальтовими об'єктами у провінції Луалаба: Kamoto Copper Company (KCC) та Mutanda Mining (MUMI), обидва з яких розташовані у Колвезі (Glencore, 2024). KCC було засновано у 2008 році внаслідок злиття конголезьких проєктів компаній Nikanor та Katanga Mining; у 2013 році Glencore придбав 75% акцій KCC, тоді як решта 25%

залишилась у державній Gécamines (Glencore, 2024; ICIJ, 2022). Mutanda, у свою чергу, є одним із найбільших мідних родовищ у світі за обсягами виробництва. Шлях Glencore до контролю над цими активами є показовим прикладом того, яким чином корпоративна ресурсна дипломатія функціонує в умовах інституційно слабкої держави. У 2007 році, прагнучи закріпитись у конголезькому гірничодобувному секторі, компанія вступила у партнерство з Даном Гертлером – ізраїльським бізнесменом, відомим своїми особистими зв'язками з президентом ДРК Жозефом Кабілою та здатністю «відчиняти двері» до конголезьких державних структур (Public Eye, 2024; ICIJ, 2022). У 2009 році, під час переговорів щодо умов концесії КСС, Glencore надав компанії Гертлера позику в розмірі 45 мільйонів доларів США – умовою погашення була успішна домовленість з конголезькими владними структурами (ICIJ, 2022). Завдяки цьому втручання первісний підписний бонус, якого вимагала Gécamines від Glencore, було знижено з 585 мільйонів до 140 мільйонів доларів – різниця, яку Public Eye кваліфікує як «повний збиток» для конголезького державного бюджету, еквівалентний тодішнім річним витратам ДРК на освіту (Public Eye, 2024). Розслідування «Paradise Papers» 2017 року, проведене Міжнародним консорціумом журналістів-розслідувачів, оприлюднило документи, що підтверджують характер цих відносин. Згідно з ними, Glencore систематично залучав Гертлера як посередника у переговорах з конголезькими владними структурами, не розкриваючи публічно характеру цих відносин (ICIJ, 2022). У грудні 2017 року Міністерство фінансів США ввело проти Гертлера санкції за законом Магнітського, кваліфікувавши його діяльність як «сотні мільйонів доларів непрозорих та корупційних гірничодобувних та нафтових угод у ДРК» (U.S. Department of the Treasury, OFAC, 2017). У відповіді на це Glencore у 2017 році викупив частки Гертлера у КСС і Mutanda за 534 мільйони доларів – офіційно задля «дистанціювання» від підсанкційного партнера (Journal for Global Business and Community, 2024). Однак, згідно з розслідуванням PPLAAF та Global Witness 2020 року, Glencore продовжував виплачувати Гертлеру роялті в євро навіть після введення санкцій, що розслідувачі

кваліфікували як імовірний механізм обходу санкційного режиму (Global Witness & RPLAAF, 2020). У серпні 2024 року швейцарські суди засудили Glencore до штрафу в розмірі 2 млн швейцарських франків та компенсаційної виплати в 150 млн швейцарських франків за «відсутність організаційного контролю» у зв'язку з хабарами, виплаченими через посередника (Public Eye, 2024). Хоча компанія заперечила висновки прокуратури, вона відмовилась від права на апеляцію. Цей вирок є важливим прецедентом для аналізу корпоративної ресурсної дипломатії: навіть формальне юридичне притягнення до відповідальності обмежилось відносно невеликим штрафом для компанії з мільярдними доходами від конголезьких операцій. Невідповідність між масштабом отриманих привілеїв і санкційними наслідками відображає загальну структурну проблему: правові механізми країн «ядра» не розроблені для ефективного покарання корпоративної поведінки в «периферійних» юрисдикціях.

Не менш показовим для розуміння конкурентної динаміки між «Заходом» і «Сходом» у ДРК є кейс родовища Тенке Фунгуруме (Tenke Fugurume Mining, далі – TFM) – одного з найбільших у світі мідно-кобальтових покладів, розташованого в провінції Катанга. Родовище розроблялось послідовно декількома компаніями, і цей ланцюг власності є сам по собі ілюстрацією зміщення ресурсно-дипломатичних позицій між державами. Першим концесіонером виступала бельгійська Union Minière du Haut-Katanga – компанія, що перебувала під контролем бельгійської Société Générale de Belgique та британської Tanganyika Concessions Ltd і фактично уособлювала колоніальну ресурсну дипломатію «Заходу» в ДРК (Juif & Frankema, 2018). Після націоналізації УМНК у 1967 р. та перетворення її на державну Gécamines родовище перейшло під контроль конголезької держави, однак ненадовго: у 1990-х рр. Gécamines, виснажена корупцією та хронічним недофінансуванням доби Мобуту, поступово втратила операційну спроможність. У 1996 р. концесію на TFM отримала американська компанія Phelps Dodge – на той момент одна з найбільших мідодобувних корпорацій США, що уособлювала американський корпоративний

інтерес до конголезьких ресурсів. У 2007 р. Phelps Dodge була поглинута іншою американською корпорацією — Freeport-McMoRan, — яка таким чином успадкувала 56% частку в TFM, тоді як 24% залишались у канадської Lundin Mining, а 20% — у Gécamines (NS Energy, 2021). Таким чином, аж до 2016 р. TFM перебувало під контролем американо-канадського консорціуму — тобто залишалось у «західній» орбіті ресурсної дипломатії. Переломним моментом стала угода 2016 р., коли Freeport-McMoRan продала свою частку китайській China Molybdenum Company (CMOC) за \$2,65 млрд, що фактично означало перехід стратегічного активу із «західної» до «східної» ресурсно-дипломатичної орбіти (CSIS, 2025). На момент продажу у 2016 році Freeport-McMoRan утримував 56% акцій TFM і здійснював оперативне управління об'єктом; решту 24% перебували у власності канадської Lundin Mining, а 20% — у незмінному неготованому пакеті конголезького Gécamines (NS Energy, 2021). У травні 2016 року Freeport-McMoRan оголосив про продаж своєї частки китайській China Molybdenum Company (CMOC) за 2,65 мільярда доларів. Рішення було обумовлено переважно фінансовими труднощами компанії — надмірною заборгованістю, що виникла внаслідок невдалих придбань у нафтогазовому секторі напередодні обвалу цін на нафту у 2014 році (Pitts et al., 2025; CSIS, 2025). Канадська Lundin відмовилася від права першочергового викупу, і угода завершилась у листопаді 2016 року (NS Energy, 2021). У 2019–2020 роках CMOC додатково придбав частку BHR та родовище Кісанфу (Kisanfu) — також у Freeport-McMoRan — за 550 мільйонів доларів, остаточно закріпивши своє домінування у цьому регіоні (Freeport-McMoRan, press release, 2020). Аналітики CSIS у 2025 році кваліфікували відмову США втрутитись у продаж TFM як «найбільший комерційний прорахунок Сполучених Штатів в Африці» (CSIS, 2025). Ця оцінка потребує певного уточнення: рішення Freeport-McMoRan було корпоративним і диктувалось ринковою логікою, а не урядовим мандатом. Проте саме ця ситуація унаочнює фундаментальну відмінність між американською та китайською моделями ресурсної дипломатії у ДРК. Державно-підтримані китайські компанії, такі як CMOC, можуть залучати кредити на суму 1,59

млрд доларів від шести китайських банків і поглинати активи в юрисдикціях з підвищеним ризиком незважаючи на поточну прибутковість (AidData, 2025). Американські та британські публічні корпорації, натомість, підпорядковані акціонерним вимогам рентабельності та не мають інструментів компенсації ризику, у порівнянні з китайськими державними гарантіями. Як зазначає Caixin Global, «вихід «західних» компаній з ДРК відображає їхні обережні інвестиційні стратегії, орієнтовані на повернення вкладень, а не на швидку експансію» (Zhang & Gu, 2026). Після переходу TFM під контроль СМОС відносини між новим оператором та Gécamines виявились нестабільними. У 2021–2022 роках Gécamines обвинуватила СМОС у заниженні реальних запасів родовища, ініціювала тимчасову передачу управління конголезькому адміністратору та погрожувала анулювати ліцензію (Zhang & Gu, 2026). Конфлікт завершився арбітражем і відновленням управління СМОС, однак показово, що аналогічна напруженість практично не виникає у відносинах Gécamines із Glencore – компанією, яка має тривалішу та інституційно розвиненішу присутність у ДРК. Це спостереження свідчить про те, що тривалість і якість операційної взаємодії між іноземним оператором і конголезькою державою є самостійною змінною у ресурсно-дипломатичних відносинах, яку неможливо звести до простої аналогії «китайська модель vs. «західна» модель».

Обидва описані кейси – Glencore і Freeport-McMoRan / TFM – виявляють спільну системну рису корпоративної ресурсної дипломатії Заходу в ДРК: залежність від посередників, які мають прямий доступ до конголезьких владних структур. Дан Ґертлер є найбільш задокументованим прикладом такого посередника, однак не єдиним. Його модель функціонування дозволяла великим транснаціональним корпораціям уникати прямої участі в хабарництві, делегуючи цю функцію посереднику, якого корпорація формально «не контролювала». ООН вперше пов'язала Ґертлера з незаконною експлуатацією конголезьких ресурсів ще у 2001 році (ICIJ, 2022); проте і Glencore, і численні інші корпорації свідомо обирали його як партнера впродовж наступних шістнадцяти років. За підрахунками американського

Міністерства фінансів, лише у 2010–2012 роках дії Гертлера призвели до втрати ДРК понад 1,36 млрд доларів доходів внаслідок заниженої ціни проданих гірничодобувних активів (U.S. Department of the Treasury, OFAC, 2017). Коаліція «Congo Is Not For Sale» підрахувала, що лише три гірничодобувні проекти, де Гертлер зберігає право на роялті – KCC, Mutanda та Metalkol – генерують для нього значні постійні потоки доходів за рахунок конголезького суспільства, яке не отримало натомість ні прозорого конкурсу, ні ринкової ціни (Mongabay, 2023). Врегулювання 2022 року між Гертлером і урядом президента Тшисекеді, за яким бізнесмен повернув частину концесій державі в обмін на фактичну індульгенцію від конголезького правосуддя, також не відрізнялось прозорістю (Human Rights Watch [HRW], 2023) – що підтверджує структурну стійкість корупційних схем навіть за зміни офіційних гравців. З аналітичної точки зору, феномен Гертлера демонструє принципову асиметрію, закладену в самій моделі ресурсної дипломатії «Заходу» в ДРК: корпорації максимізують прибуток, мінімізуючи операційні ризики через посередників; конголезька держава втрачає мільярди у формі заниженої ціни активів і непрозорих роялті; а правові механізми країн-реєстрації корпорацій – Швейцарії, Великої Британії, США – демонструють хронічну нездатність або небажання притягати до реальної відповідальності тих, хто отримав прибуток від цих схем. Штрафи, накладені на Glencore у Швейцарії (2 млн швейцарських франків) та компенсаційна виплата (150 млн швейцарських франків) є символічними порівняно з реальним масштабом отриманих переваг.

Кейси Glencore і TFM демонструють, що корпоративна ресурсна дипломатія «Заходу» в ДРК функціонує в просторі між двома теоретичними логіками. З одного боку, вона відтворює неореалістичну логіку: корпорації з підтримкою своїх держав змагаються за стратегічні ресурси в анархічному корпоративному середовищі, де правила встановлюються постфактум або взагалі відсутні. З іншого – вона апелює до неоліберального інституціоналізму, декларуючи участь у галузевих ініціативах із відповідального видобутку та прозорість ланцюгів постачання. Однак, як свідчать обидва кейси, ця інституційна риторика не усуває структурної асиметрії у відносинах

між транснаціональними корпораціями і конголезькою державою: перші мають інформаційну, юридичну та фінансову переваги, які практично неможливо компенсувати в умовах слабких конголезьких інституцій. Таким чином, саме на корпоративному рівні найбільш рельєфно проявляється та суперечність між декларованими цілями і реальними механізмами ресурсної дипломатії «Заходу», яка визначає сучасний стан конголезького гірничодобувного сектору.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ «СХОДУ» В ЗМАГАННІ ЗА РЕСУРСИ ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕСПУБЛІКИ КОНГО

3.1. Інвестиції Китайської Народної Республіки у видобувну промисловість Демократичної Республіки Конго

Серед усіх зовнішніх акторів, присутніх у видобувному секторі ДРК, Китайська Народна Республіка займає структурно домінуючу позицію, що суттєво відрізняє її від інших гравців – як за масштабом присутності, так і за моделлю її реалізації. Якщо Захід діє переважно через корпоративних акторів, обмежених акціонерною логікою прибутковості, та інституційні механізми умовного фінансування, то Китай реалізує скоординовану державну стратегію, у якій інвестиції в гірничодобувну промисловість, державне кредитування та дипломатична підтримка функціонують як єдиний злагоджений механізм ресурсної дипломатії країни. Результатом цієї стратегії є видимий наслідок, за якого китайські компанії контролюють 15 з 19 основних мідно-кобальтових копалень ДРК (Center for Strategic and International Studies [CSIS], 2025), а частка Китаю в конголезькому кобальтовому експорті зросла з 31% у 2007 році до 96% у 2022 році (Pitts et al., 2025).

Відправною точкою китайської експансії у конголезькому гірничодобувному секторі є угода Sicominer 2007 року – один із найбільших і найбільш суперечливих прикладів моделі «ресурси в обмін на інфраструктуру» (resources for infrastructure, RFI) в історії африканського континенту. Угода була підписана між урядом ДРК і консорціумом китайських компаній на чолі з China Railway Engineering Corporation (CREC) і передбачала такі умови: китайська сторона отримала 68% частки в спільному підприємстві Sino-Congolaise des Mines (Sicomines), тоді як державна Gécamines – 32%. Натомість китайський консорціум зобов'язався інвестувати \$3 млрд у конголезьку інфраструктуру та ще \$3 млрд в розвиток самого родовища – в обмін на доступ до мідно-кобальтових покладів поблизу Колвезі, оцінених у \$93 млрд (CSIS,

2024; CSIS, 2025). З аналітичної точки зору угода Sicomines є класичним прикладом структурної асиметрії, описаної в підрозділі 1.3: пропорція «\$3 млрд інфраструктури за доступ до ресурсів вартістю \$93 млрд» відображає ту саму логіку нееквівалентного обміну, яку тезис Пребіша-Зінгера описував щодо торговельних відносин між ядром і периферією. Аудит, проведений конголезьким органом державного контролю – Генеральною інспекцією фінансів – у 2023 році, встановив, що за п'ятнадцять років реалізації угоди китайські компанії отримали прибутки на суму близько \$10 млрд, тоді як реальні інфраструктурні інвестиції склали лише \$822 млн – показник, кваліфікований інспекцією як «разюче низький» (EITI, 2024; VOA News, 2024). Дослідження ITIE-RDC, опубліковане в грудні 2021 року, охарактеризувало початкові умови угоди як «безпрецедентну шкоду в історії ДРК», вказавши на занижену оцінку мідних резервів, непрозору правку до договору 2017 року та відволікання прибутків на користь акціонерів замість їх реінвестування (EITI, 2024). Спроба перегляду умов угоди президентом Тшисекеді у 2023–2024 роках – включно з його особистим візитом до Пекіна в травні 2023 року – завершилась оголошенням нової домовленості на суму \$7 млрд, проте галузеві аналітики характеризують її як таку, що «здебільшого відповідає інтересам Китаю», а не ДРК, з огляду на непрозорість переговорного процесу та відсутність незалежної оцінки резервів (VOA News, 2024). Цей епізод є показовим: навіть формальні спроби ДРК переглянути умови угоди наштовхуються на структурні обмеження, породжені самою глибиною залежності від китайського капіталу та китайської операційної присутності.

Якщо Sicomines заклала інституційну основу китайської присутності, то саме придбання компанією China Molybdenum (СМОС) родовища Тенке Фунгуруме у 2016 році перетворило КНР на домінуючого актора конголезького видобувного сектору. Угода вартістю \$2,65 млрд, підкріплена кредитами шести китайських державних банків на суму \$2,68 млрд, дозволила СМОС встановити контроль над одним із найбагатших у світі мідно-кобальтових родовищ і стати найбільшим у світі виробником кобальту (AidData, 2025; Pitts et al., 2025). У 2021-2022 роках СМОС

додатково інвестував \$1,83 млрд у розробку родовища Кісанфу спільно з китайською компанією CATL – виробником акумуляторів, плануючи потужність у 90 000 тонн міді та 30 000 тонн кобальту на рік у першій фазі (СМОС Group, 2022). Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій Китаю в ДРК досяг \$3,688 млрд у 2020 році, що робить КНР безумовним лідером за обсягом накопичених прямих іноземних інвестицій в країні упродовж останнього десятиліття (Gulley et al., 2022). Принциповою рисою китайської моделі є здатність державо-підтримуваних корпорацій поглинати ризики, неприйнятні для публічних корпорацій. Як зазначають Піттс та ін. (2025), СМОС фінансував придбання Tenke Fungurume Mining (далі – TFM) переважно за рахунок кредитів китайських держбанків, а не власного капіталу чи ринкових запозичень – механізм, принципово недоступний для американських або британських компаній, змушених відповідати перед акціонерами. Ця структурна відмінність пояснює, чому Freeport-McMoRan продав TFM у 2016 році через фінансові труднощі, тоді як СМОС легко абсорбував актив: не тому, що китайська компанія ефективніша, а тому що вона функціонує в іншій інституційній логіці, де держава є кінцевим гарантом стратегічних інвестицій (CSIS, 2025).

За аналогією з методологією, застосованою в підрозділі 2.3 щодо США та Бельгії, для кількісного вимірювання залежності ДРК від Китаю використовується та сама авторська інтегральна шкала з трьох компонент:

P_1 – частка імпорту з КНР у загальному імпорті ДРК;

P_2 – оцінка рівня інвестицій КНР за шкалою від 0 до 1;

P_3 – оцінка рівня ресурсної залежності ДРК від КНР за шкалою від 0 до 1.

Для розрахунку P_1 використано дані UN Comtrade та ОЕС. У 2022 році загальний імпорт ДРК становив \$26,70 млрд, з яких імпорт із Китаю – орієнтовно \$8,12 млрд (Trading Economics, 2025; ОЕС, 2024). Для 2023 року загальний імпорт ДРК склав \$25,53 млрд, а частка Китаю – 34,8%, що дає \$8,88 млрд (Lloyd's Bank Trade, 2024). Для 2024 року, спираючись на дані Trading Economics та Import Globals,

загальний імпорт ДРК зріс до \$17,3 млрд (за окремими оцінками) або до ~\$28 млрд (за іншими джерелами); частка Китаю становила 28,36%, тобто ~\$4,90 млрд (Import Globals, 2024). З огляду на розбіжність між джерелами для 2024 року, для розрахунку використано консервативну оцінку:

$$P_1(2022) \approx 0,304$$

$$P_1(2023) \approx 0,348$$

$$P_1(2024) \approx 0,284$$

Показники P_2 та P_3 вимірювались за шкалою від 0 до 1, де 0 означає відсутність інвестицій або залежності, а 1 – максимальну присутність. З огляду на те, що Китай є найбільшим іноземним інвестором у ДРК з прямими іноземними інвестиціями у 3,688 млрд станом на 2020 рік і контролює 15 з 19 основних копалень кобальту, P_2 оцінюється як 0,75 для всього аналізованого періоду. Ресурсна залежність (P_3) є критично високою: 96% конголезького кобальтового експорту у 2022 році надходило до Китаю, а китайські компанії забезпечували понад три чверті видобутку кобальту в ДРК (ScienceDirect, 2026); P_3 оцінюється як 0,85.

Рік	P_1	P_2	P_3	Індекс залежності
2022	0,304	0,75	0,85	$0,635 \approx 63,5\%$
2023	0,348	0,75	0,85	$0,649 \approx 64,9\%$
2024	0,284	0,75	0,85	$0,628 \approx 62,8\%$

За шкалою градацій, прийнятою в цьому дослідженні, залежність ДРК від КНР упродовж 2022-2024 рр. стабільно перебуває у зоні **високої залежності** (61-80%). Китай є системоутворюючим актором конголезької гірничодобувної економіки, залежність від якого носить структурний характер і охоплює одночасно торговельний, інвестиційний та ресурсний виміри.

Незначне зниження індексу у 2024 році пояснюється не зменшенням китайського впливу, а кон'юнктурними факторами: введенням ДРК тимчасових обмежень на експорт необробленого кобальту у 2024 році та глобальним падінням цін на кобальт, що скоротило вартісні обсяги торгівлі. Структурна залежність від КНР при цьому не зменшилась – навпаки, нова угода щодо Sicominex 2024 року та подальше розширення СМОС свідчать про її поглиблення.

Таким чином, інвестиційна стратегія КНР у ДРК є найбільш масштабним і найбільш системно реалізованим прикладом ресурсної дипломатії серед усіх зовнішніх акторів, розглянутих у цьому дослідженні. Модель «ресурси в обмін на інфраструктуру», державне кредитування ризикованих активів та поступова консолідація операційного контролю над ключовими родовищами сформували залежність, яка за своєю глибиною та охопленням не має аналогів у конголезькій постколоніальній історії – і становить принципово новий виклик для ресурсного суверенітету ДРК.

3.2. Залежність Демократичної Республіки Конго від Російської Федерації

Якщо в попередньому підрозділі розглядалися масштабні та давно укорінені китайські стратегії у видобувному секторі ДРК, то присутність Російської Федерації у конголезькому економічному просторі є структурно іншою за своєю природою. Росія не є домінуючим інвестором у гірничодобувну промисловість Конго і не конкурує з Китаєм чи «Заходом» за контроль над шахтами кобальту чи міді безпосередньо. Натомість її стратегія будується на поступовому проникненні в сектори продовольства, добрив та енергетики – з метою формування асиметричної залежності, яка з часом конвертується у політичний вплив. Із початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 2022 року з'явилася гостра потреба для переосмислення характеру цих відносин: Москва не лише зберегла, а й суттєво посилила свою присутність в окремих африканських країнах, перетворюючи

економічну співпрацю на інструмент геополітичного перепозиціонування. Демократична Республіка Конго – одна з тих країн, відносини якої з Росією ускладнюють стратегічну картину регіону в цілому. Налагоджуючи економічну, продовольчу та ресурсну співпраці з конголезькою стороною, Росія робить Кіншасу залежною від своїх поставок і, тим самим, просуває вигідні для себе наративи постколоніальної риторики, посилюючи «антизахідний» вплив на континенті. Будучи державою з величезним економічним потенціалом, ДРК водночас є одним із тих акторів, який дедалі більше посилює співпрацю з Росією та, як результат, свою залежність від РФ та її продовольства. Це унеможливорює диверсифікацію конголезької економіки в окремих ланках її функціонування.

За вже використаною раніше інтегральною шкалою, було проведено розрахунки також для Російської Федерації. Для розрахунку P_1 за основу взято дані Trading Economics та UN Comtrade.

Для 2023 року частка імпорту з Росії становила 149,49 млн USD при загальному імпорті ДРК у 25,53 млрд USD, що дає $P_1 \approx 0,006$. Для 2022 року, спираючись на дані Світового банку та UN Comtrade, загальний імпорт був приблизно на 1–3% меншим за 2023 рік у зв'язку з постпандемічним відновленням та глобальними економічними коливаннями. Після початку повномасштабного вторгнення в Україну РФ активізувала поставання добрив та енергоносіїв до ДРК, проте фактичні обсяги залишалися нижчими, ніж у наступному році: $P_1 \approx 0,0041$. Тенденції 2023 року дають підстави припускати поступове збільшення участі РФ на ринку ДРК у 2024 році через нові домовленості про поставання добрив, зерна та мінеральних ресурсів: $P_1 \approx 0,006$

Показники P_2 та P_3 також вимірювалися за шкалою від 0 до 1, де 0 означає відсутність інвестицій або залежності, а 1 – максимальну інвестиційну присутність або найвищий рівень ресурсної залежності. За результатами розрахунків отримуємо наступні значення:

Рік	P_1	P_2	P_3	Індекс залежності
2022	0,0041	0,2	0,1	0,1014
2023	0,006	0,25	0,12	0,1253
2024	0,0062	0,3	0,15	0,1527

Для інтерпретації отриманих значень використовується наступна шкала градацій:

- 0–20% — низька залежність;
- 21–40% — помірна залежність;
- 41–60% — середня залежність;
- 61–80% — висока залежність;
- 81–100% — критична залежність.

За цією шкалою можна констатувати, що економічна залежність ДРК від Росії в 2022–2024 рр. залишається **низькою**, проте спостерігається стійке щорічне зростання – приблизно на 2–2,5 відсоткових пункти на рік – через нарощення технологічної, продовольчої та ресурсної присутності Москви. Таке зростання є особливо показовим на тлі того, що Росія не є і не прагне стати домінуючим торговим партнером ДРК – натомість вона послідовно розширює свій вплив у стратегічних нішах, уникаючи прямої конкуренції з Китаєм у видобувному секторі.

Важливим контекстом для інтерпретації цих тенденцій є продовольчий вимір співпраці. Після зриву зернової угоди Росія активно позиціонує себе як основного постачальника зерна для Африки. ДРК, попри значні власні аграрні потенції, залишається залежною від зовнішнього постачання ряду продовольчих та агрохімічних продуктів – зокрема, добрив, – де Росія поступово нарощує свою присутність. Цей інструмент є особливо ефективним з огляду на харчову вразливість конголезького населення та хронічний дефіцит аграрної інфраструктури. Таким чином, попри те, що ДРК має й інших, значно вагоміших

економічних партнерів – зокрема, КНР, Індію та Об'єднані Арабські Емірати, - поступове зростання індексу залежності від Росії є стратегічно значущим з точки зору довгострокових геополітичних тенденцій. Росія свідомо уникає прямого протистояння з іншими зовнішніми акторами у конголезькому просторі, натомість діє асиметрично: формує залежності там, де конкуренція мінімальна, а вразливість ДРК – максимальна. Відповідно до логіки неореалізму, Москва накопичує важелі впливу «про запас», не прагнучи до одномоментного домінування, але методично підвищуючи власну переговорну силу в регіоні. Крізь призму світсистемного аналізу ця стратегія виглядає як спроба напівпериферійної держави закріпити власну присутність у периферійному просторі – не стільки задля ресурсного освоєння, скільки задля геополітичного переформатування балансу сил на африканському континенті.

3.3. Взаємозв'язок «східних» стратегій із економікою та політикою Демократичної Республіки Конго

Попередні підрозділи третього розділу розглядали китайську та російську стратегії у ДРК окремо – як самостійні моделі ресурсної дипломатії з відмінними інструментами, масштабами та цілями. Цей підрозділ є синтетичним: він ставить за мету з'ясувати, яким є сукупний ефект «східної» присутності в узгодженні із економічною та політичною реальністю ДРК, і чи можна говорити про взаємозв'язок між стратегіями КНР та РФ як про єдину системну конфігурацію впливу. Відповідь на це питання потребує звернення до двох взаємопов'язаних аналітичних проблем: по-перше, проблеми «ресурсного прокляття» у конголезькому варіанті – тобто парадоксу між зростанням видобутку і збереженням бідності; по-друге, проблеми ресурсного суверенітету – тобто реальної здатності конголезької держави визначати умови власної участі у глобальних ланцюгах постачання.

Статистика конголезького економічного розвитку на тлі зростання видобутку є разуючою у своїй суперечливості. У 2022 році мідь і кобальт були експортовані на сукупну суму \$25 млрд – понад третину ВВП країни того ж року (Tricontinental Institute for Social Research, 2025). У 2024 році ДРК встановила рекорд видобутку міді – 3,1 млн тонн, найвищий показник за всю мінеральну історію країни (Lloyd's Bank Trade, 2024). Гірничодобувний сектор формує 39% ВВП, 95% експорту та 42% державних доходів (African Development Bank, 2024). Водночас 73-74,6% населення ДРК живе менш ніж на \$2,15 на день, країна посідає 179-180-те місце зі 193 у Індексі людського розвитку ООН, а ВВП на душу населення становив лише \$614 у 2023 році (BTI, 2026; Tricontinental Institute for Social Research, 2025; African Development Bank, 2024).

Цей парадокс – «ресурсне багатство і розвиткова бідність» — є не випадковим збігом обставин, а структурним результатом моделі видобутку, за якої додана вартість створюється і залишається за межами ДРК. Китайські компанії вивозять мідь і кобальт як сировину до переробних потужностей у КНР, де Китай контролює 78% світових потужностей з рафінування кобальту (Zhang & Gu, 2026). Glencore постачає конголезьку мідь до власних металургійних підприємств у Європі. Конголезька держава отримує роялті, податки та незначні зарплати – але не контролює ні переробку, ні ціноутворення, ні глобальні ланцюги постачання (Tricontinental Institute for Social Research, 2025). Як зазначає Tricontinental Institute, «субсидія» у формі занижених заробітних плат і зменшених державних доходів є саме тим механізмом, що забезпечує надприбутки зовнішніх корпорацій: лише у 2023 році скоригований прибуток Glencore до сплати відсотків і податків становив \$3,5 млрд – на тлі ВВП на душу населення у ДРК у \$614 (Tricontinental Institute for Social Research, 2025).

У термінах теорії залежності Пребіша цей механізм є ідеальним прикладом нееквівалентного обміну: ДРК експортує дедалі більше сировини, але частка доданої вартості, яку вона утримує, залишається мінімальною. Зростання обсягів видобутку не супроводжується диверсифікацією економіки: частка несировинних секторів у

ВВП залишається незначною, а залежність державного бюджету від кон'юнктури мінеральних ринків робить фіскальну стабільність країни структурно вразливою (EITI, 2024; African Development Bank, 2024).

Аналіз «східних» стратегій у ДРК крізь призму ресурсного суверенітету виявляє глибоке протиріччя між формальним та реальним суверенітетом конголезької держави. Формально ДРК є незалежною державою, що укладає договори, встановлює роялті та ліцензує видобуток. Реально, однак, переговорна позиція Кіншаси у взаємодії із зовнішніми акторами є структурно ослабленою: хронічна залежність від зовнішніх інвестицій, відсутність власних технологій переробки та збройні конфлікти на сході країни роблять ДРК системно вразливою до тиску з боку великих акторів (CSIS, 2025; Carnegie Endowment for International Peace, 2025).

Епізод перегляду умов угоди Sicominer у 2023–2024 роках є показовим: навіть президент, який публічно задекларував відновлення ресурсного суверенітету як пріоритет свого другого терміну, змушений був прийняти умови, які галузеві аналітики оцінюють як «здебільшого вигідні для Китаю» – просто тому, що альтернативи у вигляді порівнянного за масштабом незалежного або західного фінансування не існує (VOA News, 2024). Аналогічно, спроба ДРК диверсифікувати партнерства через підписання меморандумів із США та ЄС у 2022–2023 роках, описана в підрозділі 2.2, наштовхується на практичні обмеження: відповідні американські та європейські інвестиції залишаються на стадії декларацій або значно поступаються за масштабом вже наявній китайській присутності (Carnegie Endowment for International Peace, 2025).

Збройний конфлікт на сході ДРК додає до цієї картини критично важливий вимір: за оцінками Світового банку, близько 20% конголезької території перебуває під контролем збройних угруповань (Geopolitical Monitor, 2025). Університет Наварри фіксує, що і Китай, і Росія публічно засуджують наступ M23, але жоден із них не здійснює реального тиску на Руанду – і при цьому Китай продовжує продавати зброю обоим сторонам конфлікту, забезпечуючи собі присутність незалежно від його

результату (University of Navarra, 2025). Цей факт є симптоматичним для логіки «східної» ресурсної дипломатії: стабільність ДРК є бажаною, але не обов'язковою умовою для підтримання ресурсного доступу – і у разі потреби нестабільність може бути функціонально корисною.

Таким чином, взаємозв'язок «східних» стратегій із економікою та політикою ДРК є не просто сумою двох окремих двосторонніх відносин, а структурною конфігурацією, що відтворює і поглиблює залежність конголезької держави від зовнішніх акторів у різних секторах одночасно. Парадокс ресурсного прокляття, звуження дипломатичного маневру та хронічна нездатність конвертувати мінеральне багатство у людський розвиток є спільними наслідками цієї конфігурації – незалежно від того, чи конкретний актор є китайським, російським або «західним». Принципова відмінність «східних» стратегій від «західних» полягає не у кращій чи гіршій якості намірів, а у більш прямому та менш інституційно опосередкованому характері залежності, яку вони формують, і у меншій готовності до реального діалогу щодо умов ресурсного суверенітету ДРК.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження ресурсної дипломатії в Африці на прикладі Демократичної Республіки Конго в контексті змагання «Сходу» і «Заходу» дозволяє сформулювати такі висновки.

Ресурсна дипломатія є системним явищем сучасних міжнародних відносин, що поєднує геополітичні, економічні та інституційні виміри і не може бути повноцінно проаналізована в межах однієї теоретичної парадигми. Застосування трьох взаємодоповнювальних підходів – неореалізму, світсистемного аналізу та неоліберального інституціоналізму – дозволило отримати багатовимірну аналітичну картину конголезького кейсу. Неореалізм пояснює безпекову логіку конкуренції між США і КНР, акцентуючи увагу на тому, чому держави накопичують ресурсний контроль в умовах анархічної міжнародної системи. Світсистемний аналіз виявляє структурні корені залежності ДРК як периферійної держави та доводить, що механізми ресурсної експлуатації змінюють форму, але не логіку – від колоніальних концесій до сучасних корпоративних угод. Неоліберальний інституціоналізм розкриває кооперативний вимір ресурсної дипломатії – механізми міжнародних режимів, стратегічних партнерств та договірних рамок, через які реалізується присутність зовнішніх акторів у ДРК.

Ретроспективний аналіз «західного» впливу в ДРК виявляє структурну безперервність ресурсної дипломатії «Заходу» у ДРК від Берлінської конференції 1884-1885 рр. до сьогодення. Від особистої монополії Леопольда II та корпоративної квазідержави Union Minière du Haut-Katanga – до системи «безпека в обмін на ресурси» за доби Мобуту та інституційної лібералізації через МВФ і Світовий банк після 1990-х рр. – «Захід» послідовно відтворював модель, за якої конголезькі ресурси обслуговували інтереси зовнішніх акторів. При цьому виграш від ресурсів концентрувався поза ДРК, тоді як ризики, збройні конфлікти та інституційна деградація залишались усередині країни. Результатом цієї колоніальної та

постколоніальної динаміки стало формування моноресурсної економіки ДРК, у якій 95% експорту формується гірничодобувним сектором, а державний бюджет залишається структурно залежним від кон'юнктури світових мінеральних ринків.

Окрім цього, сучасна ресурсна дипломатія «Заходу» трансформувала форму, зберігши структурну логіку. Три ключових інструменти цієї трансформації – умовна фінансова підтримка через МВФ і Світовий банк, нормативне регулювання ланцюгів постачання через Розділ 1502 Закону Додда-Франка та нові стратегічні партнерства у сфері критичних мінералів – є різними механізмами реалізації одного й того самого прагнення: забезпечити сталий, передбачуваний і стратегічно контрольований доступ до конголезьких ресурсів. При цьому Гірничий кодекс ДРК 2002 р., розроблений за участі Світового банку, фактично передав операційний контроль над сектором транснаціональним корпораціям, а Закон Додда-Франка – попри декларовані гуманітарні цілі – виявився контрпродуктивним, збільшивши рівень насильства у зонах видобутку на 44%. Кейси Glencore і Freeport-McMoRan та TFM додатково ілюструють, що корпоративна ресурсна дипломатія «Заходу» системно відтворює асиметрію між корпоративними акторами і конголезькою державою навіть у ситуаціях, коли остання формально є партнером, а не об'єктом впливу.

Стратегія КНР у ДРК є найбільш масштабним і структурно консолідованим прикладом східної ресурсної дипломатії. Модель «ресурси в обмін на інфраструктуру», втілена насамперед в угоді Sicominer 2007 р., виявила глибоку асиметрію: за 15 років реалізації угоди китайська сторона отримала прибутки обсягом ~\$10 млрд, тоді як реальні інфраструктурні інвестиції у ДРК склали лише \$822 млн. Принциповою рисою китайської моделі є здатність державно-підтримуваних корпорацій поглинати ризики, неприйнятні для публічних компаній «Заходу»: саме ця структурна відмінність пояснює, чому Freeport-McMoRan продала TFM у 2016 р. через фінансові труднощі, тоді як СМОС легко абсорбував актив за підтримки китайських держбанків. Стратегія Росії є якісно іншою – асиметричною і нішевою: вона реалізується не через контроль над видобутком, а через формування вразливостей у

продовольчому та агрохімічному секторах, супроводжуючись просуванням антизахідних наративів.

Наостанок, і «східна», і «західна» ресурсна дипломатія сукупно відтворює структурний парадокс «ресурсного прокляття» у ДРК. Гірничодобувний сектор формує 39% ВВП і 95% експорту країни, однак 73-74,6% населення живе менш ніж на \$2,15 на день, а ВВП на душу населення у 2023 р. складав лише \$614. Ключовим механізмом цього парадоксу є те, що додана вартість від конголезьких ресурсів створюється і залишається за межами ДРК: Китай контролює 78% світових потужностей з рафінування кобальту, тоді як Glencore та інші корпорації переробляють конголезьку сировину на власних підприємствах у Європі. Реалізація ресурсного суверенітету ДРК залишається структурно ускладненою: спроби перегляду умов угоди *Sicomines* у 2023-2024 рр. наштовхнулись на обмеження, породжені самою глибиною залежності від китайського капіталу.

Таким чином, проведене дослідження підтверджує вихідну проблему: у сучасній академічній літературі бракувало саме комплексного порівняльного аналізу конкуруючих стратегій «Сходу» і «Заходу» в конголезькому ресурсному секторі, без якого неможливо адекватно оцінити їхній сукупний вплив на ресурсний суверенітет ДРК. Авторська інтегральна шкала залежності, застосована до чотирьох ключових акторів у розрізі 2022–2024 рр., дозволяє кількісно підтвердити цей висновок: залежність ДРК від КНР стабільно перебуває у зоні «високої» (62,8-64,9%), від США – «помірної» (~20,7%), від Бельгії та РФ – «низької» (13-15%). Ці цифри унаочнюють те, що жоден із акторів не діє у вакуумі: Китай є системоутворюючим гравцем, чия присутність визначає саму логіку функціонування конголезького видобувного сектору, тоді як США, Бельгія та РФ формують різні за природою, але взаємопов'язані форми залежності, які сукупно звужують простір для реального ресурсного суверенітету Кіншаси. Саме цю прогалину – відсутність єдиної аналітичної рамки для порівняння всіх акторів одночасно – і заповнює це дослідження. Перспективами подальших досліджень є порівняльний аналіз конголезького кейсу з іншими

мінерально-багатими державами Африки, вивчення ролі збройних угруповань як самостійних акторів ресурсної дипломатії, а також дослідження впливу «зеленого переходу» на трансформацію балансу сил між зовнішніми акторами у ДРК у середньостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Africa Policy Research Institute (APRI). (2024). *Navigating critical mineral supply chains: The EU's partnerships with the DRC and Zambia*. <https://afripoli.org>
2. African Development Bank. (2024). *Democratic Republic of Congo economic outlook*. <https://www.afdb.org/en/countries-central-africa-democratic-republic-congo/democratic-republic-congo-economic-outlook>
3. AidData. (2025). *Chasing copper and cobalt: China's mining operations in Peru and the DRC*. <https://www.aiddata.org/blog/chasing-copper-and-cobalt-chinas-mining-operations-in-peru-and-the-drc>
4. Amin, S. (1976). *Unequal development: An essay on the social formations of peripheral capitalism*. Monthly Review Press.
5. Auty, R. M. (1993). *Sustaining development in mineral economies: The resource curse thesis*. Routledge.
6. Bechtolsheimer, G. (2010). *Breakfast with Mobutu: Congo, the United States and the Cold War, 1964–1981*. University of Kentucky.
7. Bertelsmann Stiftung (BTI). (2026). *Congo, DR country report: BTI 2026*. <https://bti-project.org/en/reports/country-report/COD>
8. Braudel, F. (1992). *Civilization and capitalism, 15th-18th century* (Vol. 3). University of California Press.
9. Bush, R. (2007). *Poverty and neoliberalism: Persistence and reproduction in the global South*. Pluto Press.
10. Carnegie Endowment for International Peace. (2025). *Can the DRC leverage U.S.-China competition over critical minerals for peace?* <https://carnegieendowment.org/research/2025/03/can-the-drc-leverage-us-china-competition-over-critical-minerals>

11. Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2024). *A window of opportunity to build critical mineral security in Africa*. <https://www.csis.org/analysis/window-opportunity-build-critical-mineral-security-africa>
12. Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2025). *Building critical minerals cooperation between the United States and the Democratic Republic of the Congo*. <https://www.csis.org/analysis/building-critical-minerals-cooperation-between-united-states-and-democratic-republic-congo>
13. CMOC Group. (2022). *CMOC to invest \$1.83 billion in KFM project in Congo*. <https://www.mining-technology.com/news/cmoc-congo-copper/>
14. Crowe, S. E. (1942). *The Berlin West Africa Conference, 1884–1885*. Longmans, Green.
15. De Witte, L. (2001). *The assassination of Lumumba*. Verso.
16. Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, Pub. L. No. 111-203, § 1502, 124 Stat. 1376, 2217 (2010).
17. European Commission. (2023, October 25). *Global Gateway: EU signs strategic partnerships on critical raw materials value chains with DRC and Zambia*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_5122
18. European Parliament Research Service. (2024). *Will the EU help build a cobalt refinery in the DRC?* European Parliament.
19. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2024\)762322](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2024)762322)
20. Extractive Industries Transparency Initiative (EITI). (2024). *Democratic Republic of the Congo: Country profile. Sicomin: How the EITI in DRC helped secure 4 billion in additional revenue*. <https://eiti.org/blog-post/sicomines-how-eiti-drc-helped-secure-4-billion-additional-revenue>
21. Frank, A. G. (1967). *Capitalism and underdevelopment in Latin America*. Monthly Review Press.

22. Freeport-McMoRan. (2020). *Freeport-McMoRan completes sale of Kisanfu for \$550 million*. <https://fcx.com>
23. Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. Free Press.
24. Geopolitical Monitor. (2025). *M23, minerals, and geopolitics in eastern DRC*. <https://www.geopoliticalmonitor.com>
25. Glencore. (2024). *Our operations in the DRC*. <https://www.glencore.cd/en/our-operations>
26. Global Witness & PPLAAF. (2020). *Undermining sanctions*. Global Witness. <https://www.globalwitness.org>
27. Gulley, A. L., McCullough, E. A., & Shedd, K. B. (2022). One hundred years of cobalt production in the Democratic Republic of the Congo. *Resources, Conservation and Recycling*, 180, 106168. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2022.106168>
28. Gutman, G. O. (1975). Resources diplomacy. *Australian Journal of Politics & History*, 47(1), 36–50. <https://www.jstor.org/stable/20634675>
29. Hochschild, A. (1998). *King Leopold's ghost: A story of greed, terror and heroism in colonial Africa*. Mariner Books.
30. Human Rights Watch (HRW). (2023). *146 organisations condemn lawsuit brought by Dan Gertler against the CNPAV coalition*. <https://www.hrw.org>
31. IMF Staff Country Report No. 19/286. (2019). *Democratic Republic of the Congo: Selected issues*. International Monetary Fund.
32. Import Globals. (2024). *DR Congo import data 2024*. <https://www.importglobals.com/dr-congo-Import-data>
33. International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ). (2022). *US sanctions mining magnate accused of corruption in the Congo*. <https://www.icij.org>
34. Journal for Global Business and Community. (2024). Cobalt and corruption: The influence of multinational firms and foreign states on the DRC. *Journal for Global Business and Community*.

35. Juif, D., & Frankema, E. (2018). *Mining, paternalism and the spread of education in the Congo since 1920* (African Economic History Network Working Paper No. 46).
36. Keohane, R. O. (1984). *After hegemony: Cooperation and discord in the world political economy*. Princeton University Press.
37. Keohane, R. O., & Nye, J. S. (1977). *Power and interdependence: World politics in transition*. Little, Brown.
38. Lloyd's Bank Trade. (2024). *Foreign trade figures of the Democratic Republic of Congo*. <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/democratic-republic-of-congo/trade-profile>
39. Marysse, S., & Geenen, S. (2009). Win-win or unequal exchange? The case of the Sino-Congolese main agreement. *Africa Spectrum*, 44(1), 5-26.
40. Mining.com. (2026, February 18). *Glencore plans to sell 40% stake in Congo mines to US-backed consortium*. <https://www.mining.com>
41. Mongabay. (2023). *Dan Gertler's mines in the DRC: KCC, Mutanda and Metalkol royalties*. <https://news.mongabay.com>
42. New America. (2025). *The DR Congo's cobalt power move*. <https://www.newamerica.org>
43. NS Energy. (2021). *Tenke Fungurume copper-cobalt mine*. <https://www.nsenergybusiness.com>
44. Nzongola-Ntalaja, G. (2002). *The Congo from Leopold to Kabila: A people's history*. Zed Books.
45. Observatory of Economic Complexity (OEC). (2024). *Democratic Republic of the Congo: Trade profile*. <https://oec.world/en/profile/country/cod>
46. Parker, D. P., & Vadheim, B. (2017). Resource cursed or policy cursed? US regulation of conflict minerals and violence in the Congo. *Journal of the Association of Environmental and Resource Economists*, 4(1), 1-49. <https://doi.org/10.1086/689865>

47. Pitts, C., Sivaram, V., & Hartley, K. (2025). Chinese mining investment globally: Who, where, and how? *Resources Policy*. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2025.103228>
48. Prebisch, R. (1950). *The economic development of Latin America and its principal problems*. United Nations (UN Doc. E/CN.12/89/Rev.1).
49. Public Eye. (2024). *Glencore, Gertler and the Congo*. <https://www.publiceye.ch>
50. Ramo, J. C. (2004). *The Beijing consensus*. Foreign Policy Centre.
51. Review of African Political Economy (ROAPE). (2023). The three-stage process through which African resource sovereignty was ceded to foreign mining corporations. *Review of African Political Economy*. <https://roape.net>
52. Sachs, J. D., & Warner, A. M. (1995). *Natural resource abundance and economic growth* (NBER Working Paper No. 5398). National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w5398>
53. Said, E. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
54. Securities and Exchange Commission (SEC). (2012). *Conflict minerals: Final rule*. Federal Register, 77(177), 56274-56365. <https://www.sec.gov/rules-regulations/2012/08/conflict-minerals>
55. Singer, H. W. (1950). The distribution of gains between investing and borrowing countries. *American Economic Review*, 40(2), 473-485.
56. Stopford, J. M., & Strange, S. (1991). *Rival states, rival firms: Competition for world market shares*. Cambridge University Press.
57. Stoop, N., Verpoorten, M., & Van der Windt, P. (2018). More legislation, more violence? The impact of Dodd-Frank in the DRC. *PLOS ONE*, 13(8), e0200428. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0200428>
58. Strange, S. (1996). *The retreat of the state: The diffusion of power in the world economy*. Cambridge University Press.

59. Trading Economics. (2025). *Congo imports*.
<https://tradingeconomics.com/congo/imports>
60. Tricontinental Institute for Social Research. (2025). *The Congolese fight for their own wealth* (Dossier No. 77). <https://thetricontinental.org/dossier-77-the-congolese-fight-for-their-own-wealth/>
61. United Nations Development Programme (UNDP). (2022). *Human development report 2021/2022*. UNDP.
62. United Nations Environment Programme (UNEP). (2011). *Post-conflict environmental assessment of the Democratic Republic of the Congo*. UNEP.
63. University of Navarra – Global Affairs and Strategic Studies. (2025). *Who profits from conflict in the Democratic Republic of the Congo*.
<https://en.unav.edu/web/global-affairs/who-profits-from-conflict-in-the-dr-congo>
64. U.S. Department of the Treasury, Office of Foreign Assets Control (OFAC). (2017, December 21). *Treasury sanctions Dan Gertler under Global Magnitsky*.
<https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm0243>
65. U.S. Government Accountability Office (GAO). (2024). *Conflict minerals: Peace and security in Democratic Republic of the Congo have not improved with SEC disclosure rule* (GAO-25-107018). <https://www.gao.gov/products/gao-25-107018>
66. U.S. House of Representatives, Committee on Financial Services. (2013). *Hearing on the SEC's conflict minerals rule: Costs, benefits and unintended consequences* (Serial No. 113-36). U.S. Government Publishing Office.
67. U.S. Senate Select Committee (Church Committee). (1975). *Alleged assassination plots involving foreign leaders*. U.S. Government Printing Office.
68. U.S. Trade Representative (USTR). (2024). *Democratic Republic of the Congo*.
<https://ustr.gov/countries-regions/africa/central-africa/democratic-republic-congo>
69. Van Reybrouck, D. (2014). *Congo: The epic history of a people*. Ecco Press.

70. VOA News. (2024, January 26). *Uncertainties remain with renegotiated Chinese mining deal in DRC*. <https://www.voanews.com/a/uncertainties-remain-with-renegotiated-chinese-mining-deal-in-drc-/7458908.html>
71. Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*. Academic Press.
72. Wallerstein, I. (2004). *World-systems analysis: An introduction*. Duke University Press.
73. Waltz, K. N. (1979). *Theory of international politics*. Addison-Wesley.
74. Weber, M. (1930). *The Protestant ethic and the spirit of capitalism* (T. Parsons, Trans.). Allen & Unwin. (Original work published 1905)
75. World Bank. (2022). *Congo, Democratic Republic of – Country Partnership Framework FY22–26*. World Bank.
76. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/214221646062568502>
77. Yergin, D. (1991). *The prize: The epic quest for oil, money & power*. Simon & Schuster.
78. Young, C., & Turner, T. (1985). *The rise and decline of the Zairian state*. University of Wisconsin Press.
79. Zhang, Y., & Gu, J. (2026). Chinese investments in the Democratic Republic of Congo's critical minerals sector: Adapting to the emerging neo-extractivism strategy. *The Extractive Industries and Society*. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2026.101645>

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема Ресурсна дипломатія в Африці: змагання «Сходу» і «Заходу» на прикладі Демократичної Республіки Конго

Здобувачка Москаленко Ксенія Вікторівна

Рік навчання 4-ий рік навчання

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник кандидат філософських наук, доцент кафедри міжнародних відносин Соловей Г. С.

Рецензент _____

(вчений ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Захищена “ ____ ” _____ 20_ р.

Короткий зміст роботи

У роботі проаналізовано механізми та характер ресурсної дипломатії «східних» і «західних» держав у Демократичній Республіці Конго в контексті геоекономічної конкуренції за стратегічні мінеральні ресурси. Виокремлено ключові інструменти «західного» впливу – від колоніальної монополії Union Minière du Haut-Katanga до умовних позик МВФ, Закону Додда–Франка та нових партнерств у сфері критичних мінералів. Визначено специфіку «східної» стратегії: китайської моделі «ресурси в обмін на інфраструктуру» та асиметричної нішевої присутності Росії. Робота ґрунтується на трьох теоретичних парадигмах – неореалізмі, світсистемному аналізі та неоліберальному інституціоналізмі. У процесі дослідження використано кейс-стаді, порівняльний метод, аналіз документів та авторську інтегральну шкалу залежності. Виявлено, що залежність ДРК від КНР перебуває у зоні «високої» (62,8-64,9%), від США – «помірної» (~20,7%), від Бельгії та РФ – «низької» (13-15%), що свідчить про структурний характер конголезького «ресурсного прокляття» незалежно від актора-

донора. Робота складається з трьох розділів, які охоплюють теоретико-методологічну базу, стратегію «Заходу» та стратегію «Сходу» у ДРК.

Short summary:

The thesis analyses the mechanisms and nature of resource diplomacy pursued by "Eastern" and "Western" states in the Democratic Republic of the Congo amid geopolitical competition for strategic mineral resources. Key instruments of Western influence are identified – from the colonial monopoly of the Union Minière du Haut-Katanga to IMF conditionality, the Dodd-Frank Act, and new critical minerals partnerships. The specificities of Eastern strategy are examined: China's "resources for infrastructure" model and Russia's asymmetric niche presence. The study draws on three theoretical paradigms – neorealism, world-systems analysis, and neoliberal institutionalism – and employs case study, comparative analysis, document analysis, and an original integrated dependency scale. The findings indicate that the DRC's dependence on China falls within the "high" zone (62.8-64.9%), on the United States within the "moderate" zone (~20.7%), and on Belgium and Russia within the "low" zone (13-15%), reflecting the structural nature of the Congolese "resource curse" regardless of the external actor involved. The thesis comprises three chapters covering the theoretical framework, Western strategy, and Eastern strategy in the DRC.